

DOWN TO earth

milieu | mensen | meningen

 milieudefensie
anders kijken, anders kiezen

Uitgave vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Nederland
jaargang 7 | juli 2016

35

Nieuw:
onderzoeksjournalistiek

Dieselgate en landbouwlobby

Dossier: wie bepaalt onze luchtkwaliteit?

ENDE GELÄNDE

Zo leg je een kolencentrale
stil

FRANSE NOODTOESTAND

Huisarrest op basis van een
'note blanche'

SUZE GEHEM

vergroent de moeilijkste
panden van Nederland

Zombie bosbrand

Deze brandweerman probeert met schaars water een bosbrand te blussen in Spanje. De zomer is ook het bosbrandseizoen, en dat neemt de afgelopen jaren steeds serieuzere vormen aan. Deze foto is van 2014, toen Spanje geteisterd werd door uitzonderlijk heftige branden. Nu het eerste hitte-alarm van dit jaar is afgegeven, bereidt men zich opnieuw op het vuur voor. Je zou denken dat koude gebieden hier geen last van hebben, maar dat valt tegen. In Alaska, dat vorig jaar het op één na omvangrijkste brandenseizoen maakte, blijkt dit jaar een zorgelijk nieuw fenomeen de kop op te steken: 'overblijvende' bosbranden, ook wel zombiebranden genoemd. Smeulende kolen blijven diep in de grond leven in de oude wortels van bomen. In de winter wordt de plek bedekt met ijs, maar het vuur sterft niet. Als de dooi is geweest, laait het vuur weer op. Dit jaar zijn wel zestien branden in Alaska gestart door 'overblijvend' vuur. Eén zelfs door een bosbrand van twee jaar geleden.

Tekst Anemarie Opmeer Beeld Pedro Armestre / AFP Photo

1. Manuel Beterams, *freelancer*. 2. Vincent Bijlo, *column*. 3. Michiel Bussink, *column Recept*. 4. Carolien Ceton, *redacteur*. 5. Kris de Decker, *column Lowtech*. 6. Robert Elsing, *fotograaf*. 7. Merel van Goor den Held, *freelancer, consument*. 8. Vincent Harmsen, *freelancer, onderzoeksjournalist*. 9. Wendy Koops, *freelancer, Activist, media*. 10. Evelien Matthijssen, *column Green Evelien*. 11. Koen Moons, *freelancer*. 12. Annemarie Opmeer, *hoofdredacteur*. 13. Bas van der Schot, *cartoon*. 14. Thomas van Slobbe, *column*. 15. Anneke Verbraeke, *freelancer*. 16. Myrthe Verweij, *kort internationaal*. 17. Berna van Vilsteren, *freelancer, onderzoeks-journalist*. 18. Dinand van der Wal, *fotograaf*.

Tropisch hout **kán** weer **8**

Goed beheerd tropisch hout is in veel gevallen een duurzamere keus dan beton of andere materialen, betoogt René Klaassen van Stichting Hout Research (SHR) in Wageningen

18 Achter de deuren van **dieselgate**

Konden Europese bestuurders weten dat er gefraudeerd werd met de software in dieselauto's? Vincent Harmsen achterhaalde nog niet eerder belichte feiten.

28 Hoe leg je een kolencentrale stil? Zo!

Foto: Moritz Richter/Flickr

Aan de inspiratie en energie kon je zien wie net terugkwam van *Ende Gelände*, 'tot hier en niet verder', het klimaatactiekamp in Duitsland. Duizenden mensen bezetten een mijn en legden een kolencentrale stil. Geniet mee met prachtige beelden.

32 Huisarrest in Parijs

Na de aanslagen in Frankrijk werd de noodtoestand uitgeroepen, en die duurt nog steeds voort. Wat heeft dat voor gevolgen voor klimaatactivisten? Mensenrechtenorganisaties vrezen dat de overheid de noodtoestand misbruikt.

14 Warm worden van een **koud** grachtenpand

Suze Gehem werd Duurzame Bouwvrouw 2015 en vergroent Nederland, beginnend bij de moeilijkste gebouwen. "Als een eeuwenoud pand duurzaam kan, dan kan het overal."

21 De Activist Plasticbestrijders

Gelukkig zijn gratis plastic tasjes inmiddels verboden, maar daarmee zijn we er nog lang niet. Per minuut komt er 20 duizend kilo plastic in de oceanen terecht. Dat breekt in kleine stukjes en dringt ons voedingssysteem binnen. Tijd voor actie! Plastic Soup Surfer Merijn Tinga wil dat gratis waterflessen

verboden worden, Maria Westerbos van de Plastic Soup Foundation pakt de productie van plastic zelf aan, en kunstenaar Peter Smith wil mensen laten inzien dat het laten liggen van zwerfafval symboliseert dat we het prima vinden dat de Aarde als prullenbak wordt gebruikt.

Tekst Wendy Koops Beeld Robert Elsing

22 Onderzoeksjournalistiek: Koehandel over schone lucht

Nieuw: onderzoeksjournalistiek door *Down to Earth*. In dit allereerste project wilden we uitvinden hoe de lobby rond de nieuwe luchtkwaliteitsnormen in Europa werkt. Wat we vonden: één sector weet zichzelf grotendeels vrij te pleiten van maatregelen. De landbouw. Met grote gevolgen voor gezondheid en klimaat.

en verder

- 06 Brieven
- 06 Schot
- 07 Onder Vuur: Indonesische palmolie
- 09 Commentaar
- 10 Korte berichten
- 12 Van het web
- 13 Vincent Bijlo
- 36 Green Evelien: vakantie
- 38 Recensie: Bas Eickhout
- 39 Media: *Samuel in the clouds*
- 41 Recept: Burgers
- 42 Consument
- 43 Lowtech
- 44 Oproepen en agenda
- 45 Slobbe: een ekster

Wil je iets kwijt? Schroom niet en schrijf ons. We houden ons het recht voor brieven te selecteren of in te korten. Reageren kan via e-mail: redactie@downtoearthmagazine.nl of per post: postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.

Vijf Vrijheden... uit 1965
Aegon ('Onder Vuur' in het aprilnummer) baseert zich bij het dierenwelzijnsbeleid op de Vijf Vrijheden van Brambell. Als onderzoeker in de dier- en bedrijfsethiek hoor ik dat tot mijn verbazing vaker van bedrijven. Het Brambell-rapport dateert van 1965. Wie zich hierop baseert loopt dus wel ruim 50 jaar achter. In de jaren '60 was de vee-industrie in rap tempo gegroeid en dieren werden op grote schaal de dupe. In reactie daarop presenteerde de Brambell-commissie de Vijf Vrijheden waar de veehouderij zich voortaan ethisch gezien aan zou moeten houden, vrijwillig weliswaar. Hoe ver je moest gaan in die principes bleef vaag (want dit krijg je zelfs met je huiskat niet 100 procent voor elkaar). Dat je dieren mocht gebruiken voor elk gangbaar doel stond buiten kijf. Intussen hebben we het filosofische werk van Peter Singer langs zien komen, die duidelijk heeft gemaakt dat menselijke plezier-

tjes als het eten van vlees en het dragen van dierenhuiden geen rechtvaardiging zijn voor het kwellen en doden van dieren. We hebben de ontwikkeling gezien van de biologische veehouderij en de snelle groei van de vegetarische en veganistische beweging. Als het gaat om mode zijn er talloze alternatieve materialen ontwikkeld. Dus, Aegon en andere bedrijven: sta eens wat langer stil bij dierethiek, en je zult ontdekken dat dit meer inhoudt dan een vage verwijzing naar de Vijf Vrijheden. **Monique Janssens**

Low Car Diet
In het aprilnummer was activist Frido Kraanen (PGGM) aan het woord. Hij ruilde een tijdlang zijn autorit Zoetermeer-Zeist vv in voor fiets, trein en bus, maar was eerlijk genoeg om te zeggen dat die wisseling niet bestendig was. Natuurlijk is het Low Car Diet een mooi initiatief, maar ik vroeg me af waarom de man niet gewoon gaat verhuizen en dichtbij zijn werk gaat wonen. We kunnen blijven proberen verkeersstromen te verleggen, maar stimuleren dat mensen dichtbij hun werkplek gaan wonen, is veel vruchtbaarder. Wat te denken van een reiskostenvergoeding tot maximaal 25 km of van fiscale voordelen bij een geringe afstand tussen woning en werkplek? Het zou goed zijn als beleidsmakers eens met dergelijke opties zouden gaan stoeien. **Sake Stoppels**

Oproep aan technische lezers
De concentratie van de rommel die je inademt, wordt bepaald door de manier waarop uitlaatgas in de omgeving komt. Maar wordt dat laatste weer beïnvloed door vorm en volume van een voertuig? Het heeft er alle schijn van dat de uitlaatgassen van vierwielige voertuigen – door hun volume en stroomlijn – meer verdund in de omgevingslucht komen dan dat bij scooters het geval is. Door de rommelige contouren van scooters en hun geringe omvang ontstaan aan hun achterkant warrelingen in de lucht waardoor minder eenduidige energie ontstaat die de afvalgassen zou kunnen mengen met schonere omgevingslucht. Als deze vermoedens juist zijn, wil dat zeggen dat een ademtocht met scooter gas veel geconcentreerder en dus veel gevaarlijker is voor de longen dan een neus vol auto of vrachtauto. De vraag is dus: hoe ziet de gaspluim van vierwielige vervoersmiddelen er uit ten opzichte van de gaspluim van scooters? Mensen die voor werk of studie in de buurt zijn van een laboratorium of werkplaats waar een windtunnel beschikbaar is voor onderzoek kunnen een belangrijke bijdrage leveren. Uitlaatgassen zijn een bijna onzichtbare vijand. Hoe beter het beeld van de vijand wordt, hoe beter wij hem kunnen bestrijden. **John ter Marsch**

Onder Vuur

Elk nummer spreken wij een organisatie die onderwerp is geweest van kritiek op hun groene gehalte. Wat is de andere kant van het verhaal?

Musim Mas v.s. Eyes on the Forest

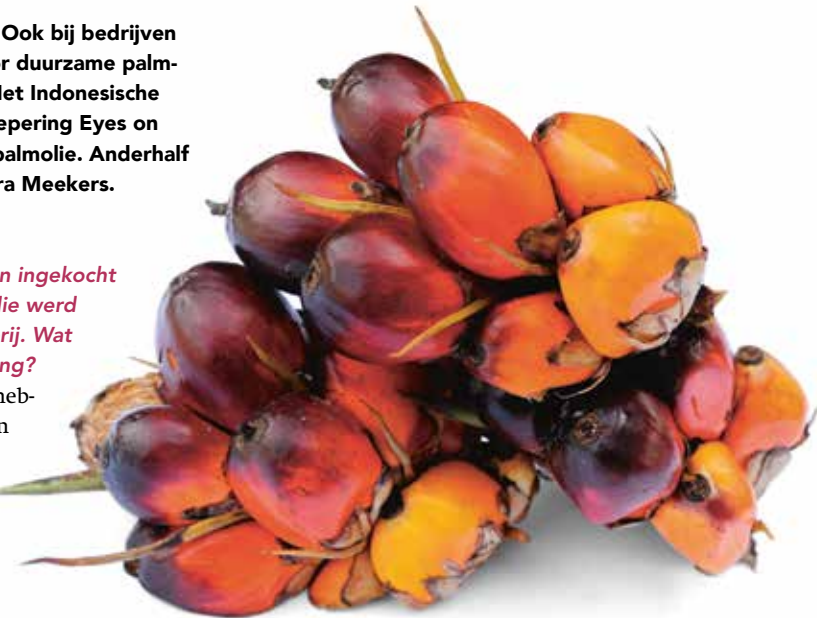
Het gaat vaak mis in de productieketen van palmolie. Ook bij bedrijven die zijn aangesloten bij de wereldwijde standaard voor duurzame palmolie, de Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO). Het Indonesische bedrijf Musim Mas is onder andere door de milieugroepering Eyes on the Forest beschuldigd van het opkopen van illegale palmolie. Anderhalf jaar later spreken we de directeur duurzaamheid, Petra Meekers.

Julie zijn beschuldigd palmolie te hebben ingekocht uit een nationaal park op Sumatra. Die olie werd verwerkt in een gecertificeerde raffinaderij. Wat gebeurt er op zo'n moment op uw afdeling?
"Wij gaan eerst kijken welke banden we hebben met de partijen die als illegaal worden aangemerkt. Het eerste wat we doen is met ze in gesprek gaan, en ook met de betrokken NGO's. Inmiddels zijn een aantal van onze leveranciers gestopt om van de bewuste plantages olie af te nemen. Maar de dialoog is belangrijk. Direct stoppen met inkopen lost niets op. Die leverancier verkoopt zijn spullen dan gewoon aan een andere partij."

Illegale palmolie bij toeleveranciers is een groot probleem. Hoe pakken jullie dat aan?
"In 2014 hebben wij ons gecommitteerd aan het traceren van onze toeleveranciers. We brengen onze hele productieketen in kaart en kijken naar ontbossing, mensenrechten en veengronden. Ons beleid is om zoveel mogelijk in te kopen van partijen die ook gecertificeerd zijn. Zo motiveren we de industrie verderop in de keten om duurzaam te gaan produceren. Daar willen we ook iets meer voor betalen."

Hoe duurzaam is de palmolie die hiernaartoe komt?
"Dat is deels afhankelijk van de vraag. We kunnen palmolie leveren die traceerbaar is tot op onze gecertificeerde plantages. Maar kan betekenen dat de shampoo duurder wordt. Overigens is duurzaamheid het hoofddoel; traceerbaarheid is daar een onderdeel van, maar het is geen einddoel. Voor kleinere boeren is traceerbaarheid vaak te duur en logistiek ingewikkeld."

Veel mensen vinden dat de RSPO niet veel voorstelt.
"Als de standaard wordt toegepast zoals hij bedoeld is, dan

krijg je duurzame palmolie. Natuurlijk is dat niet eenvoudig, maar we hebben maar één standaard. Als je liever geen RSPO hebt, wat wil je dan wel?"

Ondanks RSPO verdwijnt er jaarlijks een stuk regenwoud half zo groot als Nederland. Gaat het wel hard genoeg?
"Voor 2020 moeten we volledig gecertificeerde palmolie op de markt gaan brengen. Als ik kijk naar het deel van de wereldproductie dat nu is gecertificeerd, 21 procent, dan gaat het niet hard genoeg. Het aanbod is nog niet groot genoeg, maar ook de vraag blijft achter. Dat heeft te maken met de hogere kosten die moeten worden doorberekend. Dus ik hoop dat we ook de klanten in Nederland meekrijgen."

Musim Mas bezit honderdduizend hectare op West-Papoea. Wat gaan jullie daarmee doen?
"Die vergunning hebben wij jaren geleden gekregen. Tot op heden hebben we daar niets mee gedaan. Zoals ons beleid nu is, denk ik niet dat daar palmplantages gaan komen. De vraag is: wat dan wel? Wordt het bos voor conservatie, gaat de lokale bevolking delen ontwikkelen? Zo ja, hoe dan? Dat zijn de bredere discussies waar wij proberen het voortouw in te nemen, samen met NGO's en andere betrokken partijen."

‘Bouw met tropisch hout’

Je huis vertimmeren met tropisch hardhout, mag dat weer? René Klaassen van Stichting Hout Research (SHR) in Wageningen vindt van wel. Tekst Koen Moons

Tropisch hardhout zal voor velen nog klinken als een vies woord. Maar de wereld is veranderd, meent René Klaassen. Hout is een prima bouw-materiaal, veel duurzamer dan ijzer of beton. En wat meer is: met het gebruik van tropisch hout kunnen we duurzame bosbouw in de tropen stimuleren. Een duurzaam beheerd productiebos levert geld op en is daarmee een – economisch – alternatief voor leeggekapte landbouwgrond ten behoeve van bijvoorbeeld soja- of palmolieproductie.

Tropisch hardhout, bestaat dat nog?
“Het is een tijd lang uit de gratie geweest. In de jaren ’90 stonden hout-toepassingen behoorlijk onder druk. Er waren problemen met naaldhout in de sector van geveltimmerwerk en door de ontbossing had tropisch loofhout een slecht imago. De milieubeweging voerde actie bij de houthandel met de bood-

schap dat tropisch loofhout echt niet meer kon. Maar de komst van duurzaam bosbeheer zorgt voor een omslag. De inzet van de milieubeweging is daarmee veranderd. De organisatie achter het FSC-keurmerk, dat wordt gesteund door onder andere WNF en Greenpeace, wil duurzaam bosbeheer in de tropen stimuleren zodat tropische bossen actief beschermd worden.”

Maar er verdwijnen toch nog steeds voetbalvelden aan bos elke dag?
“Het probleem van ontbossing is zeker niet verdwenen. Er is nog steeds illegale houtkap maar dat is slechts één van de bedreigingen. Denk aan de omzetting van bos in productiegebieden voor soja, palmolie of rundvlees. Duurzame hout-productie is dan juist een manier om tropisch bos te behouden. Het levert namelijk geld op dat gebruikt kan worden om het areaal van duurzaam beheerd bos uit te breiden. Waar de milieuorganisaties eerder zeiden: vermijd het gebruik van tropisch hout, wordt nu gezegd: pas FSC-gecertificeerd hout uit tropische bossen toe, dan steun je indirect het duurzaam beheer daar.”

En hoe zit het met hout van eigen bodem?
“In Europa hebben we een lange tradi-

tie van duurzaam bosbeheer, in multi-functioneel beheerd bos wordt hout-productie gecombineerd met natuur en recreatie. Europese productiebossen produceren meer dan wat er aan hout geoogst wordt, waarmee het zeker verantwoord is om Europees hout te gebruiken.”

Waarom is hout beter dan ijzer en beton?
“Ijzer en beton zijn sterker dan hout en hebben een langere levensduur. Maar er zijn veel toepassingen waar hout als bouw materiaal en als hernieuwbare grondstof prima kan worden ingezet. Bij uitstek een voorbeeld van de circulaire economie. Neem koolstof als voorbeeld en je ziet dat binnen de tijdspanne waarin we leven CO₂ circuleert van atmosfeer, naar bos, naar product. Na gebruik, bij het verbranden, komt de CO₂ weer in de atmosfeer. Dat is een belangrijk verschil met andere bouwstoffen, die niet hernieuwbaar zijn. Bovendien is de productie van die materialen vervuilerend en kost het meer energie dan bij hout.”

Hoe meet je eigenlijk de milieuvriendelijkheid van bouw materiaal?
“Daarvoor wordt een zogenoemde levenscyclusanalyse, LCA, gemaakt. Daarbij wordt gekeken wat een product gedurende de hele levenscyclus kost aan grondstoffen en energie, en welke impact het heeft op het milieu door uitstoot van allerlei stoffen zoals CO₂. Zo’n LCA voor een houten product begint bij de aanplant van het bos en eindigt wan-

neer het product is weggegooid of verbrand. De afgelopen maanden is er binnen de houtbranche een hele serie aan LCA’s gemaakt voor bouwproducten. Deze informatie komt in de Nationale Milieu Database. Sinds 2012 is een milieuberekening op basis van deze database onderdeel van een bouwvergunning. Die berekening geeft aan wat de milieubelasting is van alle materialen samen die in een gebouw verwerkt zijn. Wij hebben zelf bijvoorbeeld studies gedaan naar funderingen en het gebruik van meerpalen van verschillende materialen. Daarin kwam hout veel beter uit de bus dan beton.”

Hoe objectief is dat?
“Er zijn Europese richtlijnen om zo’n LCA uit te voeren en het uiteindelijke resultaat wordt door een onafhankelijke partij beoordeeld. Maar hoe die richtlijnen en criteria tot stand komen, daar is nog wel discussie over. Want hoe zwaar laat je de uitstoot van CO₂ wegen ten opzichte van de uitstoot van toxische stoffen? En hoe beschouwen we ruimtegebruik voor de productie van grondstoffen? Andere partijen zeggen: houtproductie legt veel meer beslag op de ruimte. Maar is dat erg in geval van bos? Dat heeft toch veel meer functies.”

Is er genoeg bekend over tropische bossen en houtproductie?
“Eigenlijk niet. Voor Europese bossen is die kennis er, daar zijn we al honderden jaren bezig met duurzaam bosbeheer. Van de tropen weten we veel minder. Het is bijvoorbeeld moeilijker om te

bepalen hoe oud een boom is, omdat de jaarringen niet altijd te onderscheiden zijn, vanwege het ontbreken van de seizoenen of vanwege de structuur van het hout. Toch is dat ook bij tropisch hout vaak mogelijk, alleen moet daar nog veel over worden uitgezocht. Dergelijk onderzoek moet echt meer vaart krijgen.”

Moeten we dan toch wachten met het gebruik van hardhout?
“Dat is denk ik niet nodig. Ik pleit er wel voor om goed te kijken waar tropisch hout een aanvulling is op het overige assortiment. Hout van dichtbij is milieutechnisch nog altijd voordeliger, en daar is een groot aanbod van. Dus als je hout uit de tropen haalt, moet dat wel een meerwaarde hebben. Ook moeten we voldoende aandacht besteden aan het introductieproces van nieuwe tropische houtsoorten; we moet er de eigenschappen van leren kennen en daarmee samenhangend de verwerking en mogelijke toepassing. Het verleden heeft geleerd dat te snelle introductie van een houtsoort tot problemen kan leiden. Dat is slecht voor het imago van hout en dan zie je dat er eerder voor andere materialen gekozen wordt, zoals plastic kozijnen. Dat zou zonde zijn van de mogelijkheden van de duurzame grondstof hout.” □

Commentaar

Nieuw: onderzoeksjournalistiek

Als ik zeg dat ik een voorstander ben van het vrije woord, dan krijg ik in progressieve kringen tegenwoordig wat schuine blikken. Toch is het waar. De nare bijmaak die mensen hierbij hebben, is heel logisch, maar gaat voorbij aan iets belangrijks. Iets dat ik niet als bijzaak kan beschouwen omdat het mijn werk is: journalistiek. Wereldwijd wagen niet alleen activisten, maar ook journalisten en bloggers hun leven om dingen aan het licht te brengen die verzwegen worden. Hoe harder er iets te verbergen valt, hoe moeilijker zij het hebben. Inperken wat mensen mogen zeggen of schrijven, betekent dat machthebbers geen kritiek meer hoeven te horen. En dan blijkt het ineens heel makkelijk om gevestigde belangen en handelsrelaties te beschermen ten koste van mensen en milieu. Wat hebben wij hier in Nederland mee maken? Hier mogen journalisten hun werk gewoon doen. Dat klopt, gelukkig maar! Maar kunnen ze dat ook? Wat is in de praktijk nu je baanvoorzicht als journalist? Een van de grootste paradoxen hier is de verhouding tussen journalisten en voorlichters. Wat is die momenteel, 1 op 10? Als ik ergens anders zou willen werken, mag ik achteraan sluiten in de rij ‘mensen met journalistieke achtergrond’ die koortsachtig een baan zoeken die nog iets met hun vakgebied te maken heeft. Ook in de milieubeweging hebben we persvoorlichters zat. Maar, ik schreef het al eens eerder: wat we harder nodig hebben dan persvoorlichters, is pers. Daarom heb ik goed nieuws. Die pers, daar gaan wij zelf voor zorgen. *Down to Earth* financiert vanaf nu onafhankelijke onderzoeksjournalistieke projecten op groene onderwerpen, met de complimenten van Milieudefensie. Milieudefensie wil dat de transitie naar een groenere wereld rechtvaardig verloopt. En daarvoor heb je niet alleen activisten nodig, maar ook journalisten. Oren en ogen die zoeken, graven en dingen onthullen. Die zijn er nooit genoeg, op dit moment al helemaal niet, dus wordt het tijd onze verantwoordelijkheid te nemen. Daarom presenteren we in dit nummer de resultaten van ons eerste onderzoeksjournalistieke project, waar twee onderzoekers en een web-specialist maandenlang aan gewerkt hebben. Wat gebeurt er achter de schermen in Europa bij het bepalen van normen voor schone lucht? Lees mee hoe de landbouwlobby erin slaagt zichzelf vrij te pleiten van inspanningen. En wist de EU echt niet van *dieselgate*? Dat valt te betwijfelen naar aanleiding van ons onderzoek. Nieuw: onderzoeksjournalistiek van *Down to Earth*. Omdat het moet.

Annemarie Opmeer, hoofdredacteur

“Hout is een prima bouw materiaal, veel duurzamer dan ijzer of beton”

DR CONGO

Haast met grootste dam ter wereld

Binnen enkele maanden wordt mogelijk met de bouw begonnen van de grootste waterkrachtcentrale ter wereld. Zonder dat onderzocht is wat de gevolgen voor het milieu en de bewoners van de regio zijn. Dat schrijft *The Guardian* over het Inga 3 project in de Democratische Republiek Congo. Inga 3 gaat ruim 12,5 miljard euro kosten en zou 4.800 megawatt aan waterkracht moeten opleveren. Dat is ongeveer evenveel als honderd keer de kerncentrale Borssele. Vervolgfases van het project zouden de opbrengst nog eens moeten vertienvoudigen. Volgens milieuorganisatie International Rivers

betekent de bouw van de megadam in de Congorivier dat 35 duizend mensen huis en haard moeten verlaten, en nog eens 25 duizend in de vervolgfase. “De Congolese overheid is niet van plan om de milieu- en sociale effecten te onderzoeken voordat de bouw begint,” zegt Peter Bosshard van International Rivers. “Het is schokkend dat het grootste waterkrachtproject ter wereld op die manier van start dreigt te gaan.” De Congolese overheid maakt haast met de plannen om te voldoen aan een contract met Zuid-Afrika voor de export van elektriciteit.

WALES

Rode lijn voor kolenmijn Wales

Als onderdeel van de internationale actie-maand *Break Free from Fossil Fuels* (‘Bevrijding van fossiele brandstoffen’) bezetten actievoerders in Wales de grootste kolenmijn van het Verenigd Koninkrijk. Driehonderd in rode overalls gestoken betogers legden de mijn voor een dag stil. “Doorgaan met het delven van steenkool is een ‘rode lijn’ voor het klimaat: wij staan niet toe dat overheden en bedrijven die lijn overschrijden”, zegt actievoerder Hannah Smith op het blog *Climate Citizen*. “De lokale gemeenschap strijdt al jaren tegen deze mijn maar dreigt er nu zelfs nog een nieuwe bij te krijgen. Wales verdient juist een transitie naar een economie zonder steenkool, met duurzame werkgelegenheid. Een economie die onze planeet en haar bewoners respecteert.”

Foto: Marten van Dijk / Friends of the Earth International

PERU

Noodtoestand om kwikvervuiling

In elf Peruaanse districten is de kwikvervuiling – als gevolg van het delven van goud – zo ernstig dat de regering de noodtoestand heeft uitgeroepen. Dat schrijft *Associated Press*. Zo’n 50 duizend mensen zijn mogelijk blootgesteld aan grote hoeveelheden van het giftige kwik. Vooral een inheemse bevolkingsgroep, de Harakmbut, zou getroffen zijn. Bij sommigen van hen werd tot zes keer de toegestane hoeveelheid kwik in het bloed aangetroffen. De afgelopen tien jaar zijn duizenden informele mijnwerkers naar het gebied gekomen om illegaal goud te delven. Daarbij ging 40 duizend hectare bos verloren en werden hele rivieren omgeleid. Peru is de grootste goudproducent van Latijns-Amerika. Naar schatting 15 procent van het Peruaanse goud wordt illegaal gewonnen. De regering treedt hard op tegen illegale delving, maar de hoge prijs voor het goud blijft een grote aantrekkingskracht houden.

NEDERLAND

Corporatiewoningen verslinden gas

Veel grote woningcorporaties houden zich niet aan de afspraken voor gasbesparing in huurwoningen. Dat blijkt uit een inventarisatie van Milieudefensie. Huurders, Groningers en het klimaat zijn hiervan de dupe. Voor de verwarming van deze lekke huizen wordt de Groningse gasbel onnodig leeggepompt, met aardbevingen als gevolg. Ike Teuling, campagneleider energie: “De corporaties spelen een sleutelrol in energiebesparing. Van het gas dat in Groningen wordt opgepompt, gaat de helft naar de verwarming van huizen en gebouwen. Als we alle huizen in Nederland energieneutraal maken, zijn we in één klap klaar. Technisch gezien kan dat gewoon. Dan kan de Groningse gaskraan dicht en zetten we een transitie in gang waarmee we de klimaatdoelen van de top in Parijs halen.”

EUROPA

Twintig steden tegen slappe dieselnormen

Amsterdam, Rotterdam en achttien andere Europese steden vechten de nieuwe Europese normen voor de uitstoot van dieselauto’s aan. Ze vinden de normen strijdig met de regels voor luchtkwaliteit. De EU eist van lidstaten dat de hoeveelheid stikstofoxide (NOx) onder het toegestane maximum blijft, maar staat tegelijkertijd toe dat dieselauto’s tot 2020 de helft meer NOx mogen uitstoten dan de wet voorschrijft – waardoor het moei-

lijker wordt de norm te halen. “Dat is oneerlijk en verkeerd”, schreven de burgemeesters in maart in een open brief in *Le Monde*. “Het klopt niet dat publieke autoriteiten verplicht worden zich aan de regels voor luchtvervuiling te houden, terwijl de autoindustrie groen licht krijgt om ze te overtreden.” Nu de versoepeling van de dieselnormen officieel van kracht is geworden, willen de twintig steden naar de Europese rechter stappen.

Europa: De 29 potvissen die in januari 2016 stierven op de kusten van Groot-Brittannië, Frankrijk, Nederland en Duitsland waren waarschijnlijk uitgeput van de honger, hun magen zaten verstopt met plastic +++ **Nederland:** Kabinet besluit pas in najaar over extra maatregelen tegen CO₂-uitstoot vanwege Urgenda klimaatvonnis +++ **Rotterdam** verdubbelt in paar jaar het aantal laadpunten voor elektrische auto’s naar ruim 3600 +++ **CPB en PBL:** ‘Meer snelwegen aanleggen loont niet, een kilometerheffing daarentegen wel’ +++ **TNO:** Dieselbusjes stoten bijna zes keer zoveel stikstofoxide (NOx) uit als toegestaan +++ Huisartsen in **Brabant** willen einde aan groei veestapel +++ **Rabobank en ING** lenen ruim honderd miljoen euro aan Russische steenkoolboer SUEK +++ Ruim duizend betogers in **Maastricht** tegen Belgische kerncentrales

Kort | Van onze website

Down to Earth publiceert nog veel meer dan je misschien denkt. Onze website staat vol stukken die niet in het magazine verschijnen. Hier lichten we er een paar uit. Vind veel meer op downtoearthmagazine.nl. Klik!

Opinie

Hoe je de milieubeweging écht diverser krijgt

Door: Annemarie Opmeer | Lengte: 1100 woorden
Url: downtoearthmagazine.nl/racisme-diversiteit-milieubeweging
Annemarie Opmeer vraagt zich af – in een reactie op een opinie-stuk van Joop.nl – waarom de milieubeweging nog steeds zo wit is. Onbedoeld racisme speelt daarbij een rol, maar er is meer. “Misschien levert ook onze hekel aan racisme en populisme wel een witte milieubeweging op. En dat is zorgelijk, voor iedereen.”

Foto: Wikimedia CC BY jnterwas

Achtergrond

Waar komen biologische koeien vandaan? Een initiatief voor betere fokstieren

Door: Merel van Goor den Held | Lengte: 1600 woorden
Url: downtoearthmagazine.nl/biologische-koeien-melkvee-top-stieren-ki
Een biologische melkveehouder produceert melk, maar moet ook zijn veestapel op peil houden. Waar komen de nieuwe kalfjes vandaan? Van top-fokstieren, maar die zijn meestal niet biologisch. Stichting Biologische Veeverbetering (Bio-KI) wil daar verandering in brengen.

Foto: Alex Arkink

Achtergrond

Een beetje vlees voor een betere wereld

Door: Michiel Bussink. | Lengte: 1500 woorden
Url: downtoearthmagazine.nl/beetje-vlees-betere-wereld
Minder vlees eten is goed voor het klimaat, horen we vaak. Dan moet helemaal geen vlees eten helemaal goed zijn. Toch? Dat ligt wat genu-anceerder, toont het artikel van Michiel Bussink. Dierenhouden kan heel belangrijk zijn voor een gezonde landbouw.

Foto: Wikimedia CC BY Mariuszbie

Recensie

Sea Blind: zwarte walm op zee

Door: Merel van Goor den Held | Lengte: 500 woorden
Url: downtoearthmagazine.nl/sea-blind
De zeventien grootste containerschepen ter wereld stoten net zoveel roet uit als alle auto’s op Aarde tezamen, zo stelt deze documentaire, maar we zijn er blind voor, want het gebeurt ver weg op zee. Klimaatjournalist en poolreiziger Bernice Notenboom maakte ‘Sea Blind’ over “de meest ongeregu-leerde, geheimzinnige en vervuilende industrie ter wereld”.

Foto: Wikipedia CC BY CSIRO

Achtergrond

CO2 bestrijden of hernieuwbare energie uitbreiden?

Door: Han van der Wiel | Lengte: 1700 woorden
Url: downtoearthmagazine.nl/richtingenstrijd
Als we willen voorkomen dat de klimaatverandering op hol slaat, moeten we snel handelen. Maar wat de beste aanpak is, daarover bestaat na meer dan dertig jaar klimaatdebat nog altijd geen overeenstemming. CO₂-bestrijders – die

vooral de CO₂-uitstoot willen terugdringen, desnoods met omstreden methoden – staan tegenover hernieuwbare energie-adepten. Zij voelen er niks voor om het leven van grote energie-bedrijven op die manier te rekken.

Illustratie: Renée Gubbels

Bijlo belt...

... een plastic-wegontwikkelaar

“Van Weegen...”
“Dag meneer Van Weegen, met Vincent Bijlo.”
“Hee, leuk dat u belt, ik ben fan. Ik had een oom die ook blind was en pianospeelde. Maar u belt natuurlijk over PlasticRoad. Heeft gigantische potentie, is megarevolutionair binnen het horizontale transportgebeuren. PlasticRoad, van A naar ZoveelBeter.”
“Juist, u ontwikkelt een weg van plastic?”
“Correct. Een duurzame weg van gerecycled plastic. Alle rij-stroken cradle2cradle.”
“Ik stel me op de grond geplakte plastic tassen voor.”
“Wrong. Wegmodules zijn het, *prefab* wegdelen van een zeer hoge kwaliteit. Leg je heel snel aan, laminaatprincipe, je schuift ze zo aan elkaar, kost veel minder per strekkende kilometer. Belijning doen we vooraf, we vijlen de delen op stroefte, zo maken we van soep weg.”
“Soep?”
“Plastic soep, vissen we uit de oceaan, hoort daar niet, vissen krijgen door het eten van plastic een heel laag IQ, is onlangs bewezen. Was al niet echt hoog, dat vissen-IQ, dus kun je nagaan. Domme vis, daar zit niemand op te wachten.”
“Dus u stort die soep dan op de weg?”
“Nee, *listen* meneer Bijlo, soep verwerken we tot *prefab* weg-modules. Kunnen tegen temperaturen van -40 tot +80 gra-den, dus kom maar op met die temperatuurstijging op aarde. Het is een holle constructie, zo’n weg, je kunt er van alles onder opslaan. Je kan kasten maken, klerenkasten, boeken-kasten, CO₂-opslag, kernaafval, maar beter idee is misschien nog wel begraaftplaatsen. Is ontzettend cradle2cradle natuur-lijk als je mensen die op de weg zijn omgekomen onder de weg kunt begraven. Kan je zelfs bij wegrestaurants *Rest In Peace*-zones voor inrichten, goed bereikbaar voor nabestaanden. Uit de autowrakken die achterblijven kunnen we met-een het plastic halen en recyclen tot nieuwe weg. Zo bouwen mensen ook na hun dood nog mee aan een goede infrastruc-tuur van ons land. En *to be honest* meneer Bijlo, de milieu-beweging heeft geen poot meer om op te staan.”
“Hoezo niet?”
“De weg van de toekomst is klimaatneutraal.”
“De weg misschien, maar de auto’s die er op rijden niet.”
“Zijn we ook mee bezig. Wat dacht u van elektrische auto’s, opgeladen door stroom die verkregen is uit het verbranden van oude asfaltwegen? Plastic is de oplossing voor alles. Plastic gaat de wereld redden.”
“Dank u, meneer Van Weegen, plastic zijn wij en tot plastic zullen wij wederkeren.”

Vincent Bijlo

“Dit is onze werkplek. Mooi hè?” Glunderend laat Gehem een grote, lichte ruimte zien – inclusief tafels en loungebanken – waarvoor ze tientallen hokkerige kantoortjes liet ombouwen. Op de tweede

verdieping van het statige Tropeninstituut (KIT) in hartje Amsterdam startten zij en haar collega's samen met het KIT *Global Grounds@KIT*, een community voor bedrijfjes in duurzame ontwikkeling. “Mensen vanuit het hele gebouw komen hier nu naartoe,” lacht ze. “Ook omdat wij de beste koffie hebben. Duurzaam natuurlijk.”

Gehem is industrieel ontwerper maar ziet zichzelf liever als duurzaam ondernemer. De manier waarop ze initiatieven start en met overgave aanpakt, weerklinkt in haar bevlogen manier van vertellen. Met De Groene Grachten, een initiatief dat ze in 2012 samen met wijlen astronaut Wubbo Ockels en industrieel ecooloog Jelle Rademaker in het leven riep, verduurzaamt ze al jaren historische panden. Van woningen tot kerken, van forten tot musea – en altijd met behoud van de historische waarde. In eerste instantie opereerde De Groene Grachten alleen aan de Amsterdamse grachtengordel maar inmiddels hebben ze projecten door het hele land. Het verduurzamen van het Tropeninstituut zelf is één van de nieuwste opdrachten.

Haar harde werken en creatieve oplossingen leverden Gehem het afgelopen jaar de ‘Duurzame Bouwvrouw Award 2015’ op, een prijs die in het leven werd geroepen om het belang van vrouwen in de bouw – een sector waarin beduidend meer mannen werken –

te benadrukken. De prijs wordt uitgereikt aan vrouwen die uitzonderlijke prestaties leveren op het gebied van duurzaamheid en een goede balans vinden tussen *people, planet* en *profit*. Voor Suze Gehem en haar team is de prijs “een enorme boost”, zegt ze blij.

Mission impossible

De Groene Grachten draaide in 2015 zesendertig projecten. Op het moment bestaan ze uit zes vaste medewerkers en een aantal wisselende stagiairs. “Waar we ons in het begin alleen op monumentale panden richtten, zeggen we nu: onze expertise ligt bij vooroorlogse panden. In ons land alleen al staan 1,5 miljoen historische gebouwen.”

Maar waarom alleen historische panden?

Er zijn toch veel meer ‘gewone’ panden.

“Onze medeoprichter en inspirator, Wubbo Ockels, zocht daar juist de uitdaging in. Hij heeft in zijn leven veel duurzame projecten gestart. Zo had hij al ledlampen in zijn kroonluchter toen nog niemand wist dat zo iets kon. Op het dak van zijn Amsterdamse grachtenpand had hij op eigen houtje

zonnepanelen geïnstalleerd – zonder vergunning. In 2012 hoorde hij dat een jaar later het vierhonderdjarig bestaan gevierd zou worden van de Amsterdamse grachtengordel. Er werd met geen woord over duurzaamheid gesproken. Wubbo wilde niet alleen maar terugblikken maar ook vooruit kijken. Hij wilde juist die eeuwenoude grachtenpanden aanpakken, om te bewijzen dat het kan. Een soort *mission impossible*. Toen hij met mij en Jelle over zijn ideeën sprak, stak hij ons direct aan met zijn bevlogenheid en zijn vastberadenheid. We deden twee jaar onderzoek naar een aantal panden achter Carré en maakten deze volledig duurzaam. Ineens konden we het: zo’n historisch pand duurzaam maken, ondanks alle restricties die er aan de verbouwing van een historisch gebouw vastzitten.

Onze eerste echte klant was een bankmedewerkster die haar woning wilde verduurzamen. Dan moet je ineens een adviesrapport en een offerte uitbrengen. We wisten dat haar man sceptisch was over het hele plan. Ze heeft hem mee uit eten genomen en hem daar ons rapport voorgelegd, →

Koude forten waar in de zomer flink wordt gestookt, energieslurpende villa’s, water-verslindende urinoirs. Voor duurzaam ondernemer Suze Gehem is energieverspilling uitdagend. “Je moet mensen verhalen geven om in te geloven.” Tekst **Anna van Dijk** Beeld **Dinand van der Wal**

“De bouwwereld open voor

staat echt duurzaamheid”

→ hij heeft het ter plekke gelezen. Uiteindelijk sloeg hij het dicht en zei: ‘Dat gaan we allemaal doen. Ik heb in tijden niet zo’n helder rapport gelezen.’ Je wilt niet weten hoe blij we waren!”

Waar staan jullie nu, vier jaar later?

“De kennis van ons onderzoek hebben we vertaald in De Groene Menukaart: een *tool-box* waarmee bezoekers online een duurzaam plan kunnen maken voor hun pand. Hiermee kan iedereen op basis van vijftig maatregelen checken wat de mogelijkheden zijn voor een specifiek pand. Ook financiële informatie en de regelgeving in je eigen gemeente kun je hier bekijken. Wij kunnen vervolgens advies op maat geven en eventueel het hele project begeleiden. In eerste instantie gold de Menukaart alleen voor Amsterdam maar onlangs is hij uitgebreid met zes andere steden, elk met hun eigen regelgeving. Ook zijn de nieuwste duurzame technieken toegevoegd. En mocht je gemeente er niet tussen staan, dan is er nog de algemene menukaart. We hopen natuurlijk dat we uiteindelijk kunnen uitbreiden naar alle gemeenten.”

Uitdaging

Tijdens haar studie raakte Gehem geïnteresseerd in duurzaamheid en werkte ze bijvoorbeeld in Zuid-Afrikaanse townships aan een duurzaam project. Als strategisch industrieel ontwerper werd ze opgeleid om producten en diensten te ontwikkelen die op grote schaal worden gebruikt. Later werd het vertalen van techniek, duurzaamheid en innovatie naar iets wat hip en leuk is, haar grote uitdaging. Nu werkt ze – als jonge, progressieve vrouw – in een traditioneel door mannen gedomineerde bouwwereld. Het doet haar weinig. “Ik hou wel van de mannenwereld, zo recht door zee. Het thema duurzaamheid trekt trouwens veel vrouwen hoor, net als het sociale ondernemerschap. Misschien komt dat door ons zorgzame karakter.” Ze krijgt, tot haar eigen verbazing, vooral leuke reacties vanuit de bouwwereld. “Dat is te gek. Er valt nog zoveel te halen in de traditionele bouwwereld, en daar staan ze echt voor open. Natuurlijk zijn er ook obstakels, zoals gebrek aan kennis in de bouwwereld en bij de eigenaren van de panden. Dan worden

Biografie

Geboortedatum 3-3-1986

Suze Gehem ontving in 2011 haar cum laude mastertitel Industrieel Ontwerper aan de TU Delft en werd in datzelfde jaar ‘Fellow in Management’ door haar deelname aan het internationale management programma UNITECH. Hierna studeerde ze aan een Franse grande école en werkte ze onder andere bij Siemens in Parijs en in Zuid-Afrikaanse townships. In 2012 kwam ze in contact met Wubbo Ockels en richtte ze samen met hem en Jelle Rademakers ‘De Groene Grachten’ op. Ze organiseerde driemaal de Amsterdamse Solar Boat Race, waarmee ze BBC News haalde. In april 2016 lanceerde ze ‘Rooftop Revolution’. Gehem werd in 2013 en 2016 verkozen in de Duurzame Jonge Top 100. In 2014 won ze de eerste editie van de Smart Sustainable Sisley Award (Marie Claire), in 2015 ontving ze de Duurzame Bouwvrouw Award en recent werd ze opgenomen in TheNextWomen to Watch 2016.

bijvoorbeeld bouwmaterialen verkeerd gebruikt. Daar leren we van, zodat we het de volgende keer op een andere manier aan kunnen pakken.”

Regels

Zowel bouwwereld als bedrijfsleven en overheden kunnen nog heel wat stappen zetten als het om duurzaamheid gaat. “De mensen in deze sectoren willen graag mee in het tijdsbeeld, iedereen zoekt naar manieren om oude panden en moderne technieken samen te brengen. Ze zijn over het algemeen enthousiast over onze aanpak. Wij komen niet met een setje nieuwe regels maar werken echt samen; dat heeft een toegevoegde waarde. Wij claimen niet dat we het beter weten, waardoor er weinig weerstand ontstaat. Het vraagt wel veel van ons inlevingsvermogen, want overal gelden weer andere lokale regels. Nu we bezig zijn met een landelijke *tool* wordt duidelijk hoeveel bijvoorbeeld Maastricht, Bergen op Zoom en Wassenaar van elkaar verschillen: wat in de ene gemeente wel mag, is in de andere onbespreekbaar. In sommige gemeenten zijn bijvoorbeeld veel meer mogelijkheden voor de plaatsing van zonnepanelen op het dak van een monumentaal pand dan in andere. Ambtenaren kunnen daarin nog veel van elkaar opsteken. Ik hoop dat ze meer naar elkaar gaan kijken en hun regelgeving op elkaar af gaan stemmen.”

Waarom willen mensen hun pand door jullie laten verduurzamen? Wat levert het de eigenaar op?

“Mensen wegen altijd drie dingen af. Verduurzaming van een pand levert meer comfort op, zoals het isoleren van ramen waardoor het binnendringende straatrumoer

flink afneemt. Verder hebben die oude panden vaak hoge energiekosten die je kunt indammen met bijvoorbeeld vloerisolatie, een elektrische warmtepomp of een groen dak. Tenslotte vinden onze klanten verduurzaming op zichzelf iets goeds om te doen. Wubbo Ockels zei altijd: ‘Een keuken verdienen je toch ook niet terug?’ Het gaat om veel meer dan alleen geld besparen.” De projecten die Gehem met De Groene Grachten onderhanden neemt, zijn heel verschillend. Zo verduurzamen zij particuliere woningen – van grachtenpanden en villa’s tot hofjes en appartementen – maar bijvoorbeeld ook een bedrijfsverzamelgebouw, een studentenvereniging en de Grote Kerk in Den Haag.

Is het niet lastig om zo veel verschillende soorten panden aan te pakken?

“Dat maakt ons werk juist zo leuk. De panden zijn in geen enkel opzicht met elkaar te vergelijken. De studentenvereniging bijvoorbeeld bestaat uit drie aaneengesloten grachtenpanden met enorme energiekosten. We kwamen er al snel achter dat de urinoirs een grote energieslurper waren omdat ze dag en nacht water rondpompten. We hebben er sensoren op geplaatst, dat bespaarde meteen een paar duizend euro – ongeveer het bedrag dat ze kwijt waren aan ons advies! In het Tropeninstituut worden het hele jaar door enorme hoeveelheden warm water rondgepompt, zodat de legionellabacteriën zich niet ontwikkelen. Maar waarom ook in de zomer? Blijkt dat hier altijd warm water beschikbaar is in de toiletten. Maar om je handen te wassen heb je helemaal geen warm water nodig. We hebben ook twee forten – kantoren, een restaurant, een congrescentrum – in Utrecht verduurzaamd. Een leuke uitdaging want de

Aan een groen dak zie je meteen wat er gebeurt. En het ziet er fantastisch uit

warmtevoorziening in een landelijk gelegen fort is heel anders dan in de stad. Door de dikke muren is het er het hele jaar door zo’n 14 graden en dus moest er het hele jaar door gestookt worden. De methode die we hier toepassen om tot een klimaatneutraal scenario te komen, kunnen we nu gebruiken als blauwdruk voor andere forten en cultureel erfgoed. We zijn net begonnen met drie forten in de Stelling van Amsterdam en een fort in Brabant. Dat is het gave: we ontdekken steeds nieuwe dingen maar kunnen ook onze ‘oude’ leerpunten meenemen naar een volgend project.”

Rooftop revolution

Onlangs startte De Groene Grachten een innovatieve spin-off van hun reguliere werk: Rooftop Revolution. Samen met zeven andere organisaties openden ze een platform waar mensen door middel van crowdfunding en crowdsourcing Amsterdamse parken de hoogte in kunnen tillen. “In Amsterdam is twaalf kilometer aan plat dak, dat is ruim 25 keer het oppervlak van het Vondelpark. Nog geen één procent van deze daken is groen. Rooftop Revolution wil van al deze daken tuinen maken.” Ook buiten Amsterdam is het de bedoeling dat steeds meer daken groen – gewassen, bloemen en zelfs bomen – zullen huisvesten. “Rooftop Revolution begeleidt in Amsterdam nu ‘stadsbos-

wachters’: wijkbewoners die voor hun buurt een crowdfunding-project opstarten zodat op hun daken een park aangelegd kan worden.” Het idee is dat groene daken zorgen voor verkoeling en biodiversiteit: de besparing op koeling kan tijdens hete zomerdagen oplopen tot wel 25 procent. Het groen houdt regenwater vast zodat bij hevige regenbuien minder sprake is van schade door overstromingen, groen zuivert de lucht en dempt geluid. Wonen te midden van groen (en erop uitkijken) is volgens onderzoek bovendien beter voor de gezondheid. Maar zullen deze dakparken de plaatsing van zonnepanelen niet in de weg zitten? In 2020 moeten volgens de plannen van de gemeente Amsterdam 80.000 huishoudens op zonne-energie draaien. Dat is volgens Gehem geen probleem. “Het rendement van een zonnepaneel stijgt juist op een groen dak, door de afkoelende werking.”

Zou je jezelf een optimist noemen?

“Ik denk graag in kansen, probeer obstakels positief te bekijken. Nederlanders zijn altijd

zo nuchter. Wubbo liet ons vliegen en in mogelijkheden denken. Het ‘waarom’ achter duurzaamheid is nogal confronterend en de uitdagingen zijn enorm. Toch helpt het in mijn ogen niet om mensen alleen te confronteren met verdwijnende gletsjers en andere rampen. Doemdenken en de vraag ‘doe ik wel genoeg?’ zijn geen goede manier om deze thema’s aan te roeren. Je moet mensen positieve verhalen vertellen om in te geloven. Wij maken duurzaamheid op een leuke manier toegankelijk en sexy. En zichtbaar! Met al onze projecten proberen we het duurzame verhaal te vertellen én visueel te maken. Het is net als met een fles cola; ook die verkoopt pas goed als mensen iets leuks te zien krijgen. Rooftop Revolution loopt als een trein. Initiatiefnemers en gemeenten melden zich aan, media schrijven erover, één bedrijf heeft zelfs een dak geadopteerd. Ook ‘daklozen’ kunnen dus meedoen.” Gehem lacht. “Alleen maar ergens over praten werkt niet. Aan een groen dak zie je meteen waar het over gaat. En het ziet er fantastisch uit.” □

We wisten van niks, zeggen bestuurders over ‘dieselgate’, het sjoemelen met software zodat dieselauto’s van Volkswagen schoner leken dan ze waren. Maar, zo toont journalistiek onderzoek, vermoedens in die richting bestonden wel degelijk al langer binnen de Europese Commissie. Onderzoek **Vincent Harmsen** Beeld **Shanti**

Hesse, villorejo/Shutterstock

Europa wist wél van dieselgate

Gebruiken autofabrikanten trucjes om hun voertuigen tijdens de officiële toelatingstest te laten voldoen aan de Europese milieu-eisen? Deze vraag stelt een oplettende journalist van de Britse krant

The Sunday Times, in september 2014 aan de Europese Commissie. Dat is een jaar voordat dieselgate op de voorpagina’s van alle kranten belandt, en de Duitse autobouwer Volkswagen erkent in het geheim fraudesoftware in 11 miljoen dieselauto’s te hebben geïnstalleerd. Hoe de Europese Commissie omgaat met de vraag van deze journalist is een kleine, maar belangrijke fingerwijzing. *Down to Earth* doet onderzoek: wist de Europese Commissie al van dieselgate vóórdat het schandaal bekend werd?

Kluitje in het riet

The Sunday Times werkt op dat moment aan een artikel over luchtvervuiling veroorzaakt door autoverkeer in Europa. De krant wil meer weten over de problemen met stikstof-oxiden, beter bekend als NOx, stoffen die door met name dieselauto’s wordt uitgestoten. Groot-Brittannië kampt eind 2014 met veel te hoge concentraties in de lucht, iets waarvoor de Britse regering door de EU op het matje dreigt te worden geroepen. ‘Een van de belangrijkste redenen voor dit

Europabrede probleem lijkt te zijn dat voertuigen die de Euro-emissietest in het laboratorium succesvol doorstaan, onder normale wegcondities veel meer van deze vervuulende stoffen uitstoten’, schrijft een journalist van *The Sunday Times* in september 2014 in zijn verzoek aan de Europese Commissie. ‘Ik probeer uit te vinden wat de redenen hiervoor zijn, en zou graag spreken met iemand van de Europese Commissie (...) die de geschiedenis en technische kant van dit verhaal kent.’

Het antwoord van de Europese Commissie dat volgt op 25 september 2014 is helder: de verouderde emissietest in de EU – een zogenaamde ‘typegoedkeuring’ test – is de oorzaak. ‘De rijcyclus van de typegoedkeuring (...) is gebaseerd op rijgedrag zoals dat meer dan 25 jaar geleden is ontwikkeld’, schrijft een woordvoerder aan de krant. ‘Deze cyclus wordt gekenmerkt door een uitsluitend langzame acceleratie, en kent een maximumsnelheid van 120 km/h. Daarom wordt slechts beperkte kracht van de motor gevraagd.’ De conversatie met *The Sunday Times* staat in een intern EU-document dat *Down to Earth* met een beroep op de wet openbaarheid van bestuur heeft verkregen. Het document is onthullend, en niet enkel omdat de journalist met een kluitje in het riet worden gestuurd. Op dat moment wordt er namelijk alleen een groot verschil gemeten tussen

test- en praktijkuitstoot bij dieselauto’s, en niet bij benzineauto’s. En dat is op zijn zachtst gezegd – als de Europese testcyclus de oorzaak van het verschil in uitstoot zou zijn – niet logisch.

Maar tegen de achtergrond van de vragen van *The Sunday Times* vindt ook een gesprek plaats op hoog ambtelijk niveau. Dat gesprek legt bloot dat de Europese Commissie – in tegenstelling tot wat eerder is verklaard – in de herfst van 2014 vermoedens had van fraude, maar besloot hier niks mee te doen.

Interne conversatie

De briefwisseling laat zien dat er al lange tijd zorgen zijn binnen de Europese Commissie over het feit dat auto’s in de praktijk niet voldoen aan de Euronormen. De normen Euro 5 en Euro 6 zijn de officiële limieten waaraan auto’s die in de EU op de weg rijden moeten voldoen als het gaat om uitstoot van schadelijke stoffen. Euro 5 geldt sinds 2009, en Euro 6 – weer iets strenger – sinds 2013.

Op 19 november 2014 schrijft Karl Falken-

berg, de hoogste ambtenaar van het Europese milieuministerie (DG Milieu) een persoonlijk ondertekende brief aan Daniel Caleja, topambtenaar van het ministerie voor industrie (DG Industrie). ‘Je bent vast op de hoogte gesteld van een recente studie die niet alleen de vorige bevindingen over Euro 5 bevestigt, maar ook aantoonde dat onder de nieuwe Euro 6-standaard dieselauto’s opnieuw 7 keer de toegestane limieten voor NOx (...) overschrijden’, schrijft Falkenberg. ‘Sommige auto’s overschrijden maar liefst 20 (!) keer de NOx-norm.’

De ‘recente studie’ die Falkenberg noemt, is een onderzoek naar auto-emissies gepubliceerd op 11 oktober 2014 door de International Council on Clean Transportation (ICCT). Het is de organisatie die later in de Verenigde Staten de fraude bij Volkswagen aan het licht zal helpen brengen. Falkenberg wil dat zijn collega Caleja bij DG Industrie – verantwoordelijk voor het reguleren van de auto-sector – de feiten onderzoekt.

Hier blijkt hij al herhaaldelijk op te hebben aangedrongen.

‘Wij blijven bij het standpunt dat DG Industrie onderzoek moet doen (...) naar huidige praktijken die uitvoerig zijn gedocumenteerd door het JRC [onderzoeksinstituut van de Commissie, red.] en anderen, waarbij sommige fabrikanten technologie die [auto]-emissies moeten terugdringen uitschakelen bij lage temperaturen of als het voertuig meer vermogen nodig heeft’, schrijft Falkenberg aan DG Industrie. ‘Deze praktijken zijn naar onze mening niet verenigbaar met wat is toegestaan binnen de wetgeving die bestaat voor Euro 5/6. Een verzoek om dit nader te onderzoeken is tot op heden onbeantwoord gebleven.’

Wat Falkenberg hier in andere bewoordingen zegt, is dat hij vermoedt dat automakers fraudesoftware gebruiken. Hij refereert naar de ‘wetgeving voor Euro 5/6’. Die wet is in 2007 in Europa van kracht gegaan, en verbiedt autofabrikanten technologie in voertuigen te installeren die ‘de effectiviteit van emissiecontrolesystemen vermindert’. De wet geeft ook een term voor dergelijke technologie: ‘defeat devices’. Het is zo’n *defeat*

device dat een jaar later bij Volkswagen zal worden ontdekt.

Wijdverspreide zorgen

De zorgen van Falkenberg zijn echter aan dovemansoren gericht. Op 19 december, een maand later, stuurt topambtenaar Daniel Caleja een brief terug aan Falkenberg. Hij rept met geen woord over mogelijk onderzoek naar emissiefraude. Caleja stelt dat wat er gebeurt legaal is, en wordt veroorzaakt door onvolkomenheden in de manier waarop auto’s worden getest: ‘In het bestaande juridische raamwerk (...) wordt een voertuig getest onder zeer duidelijk gedefinieerde omstandigheden, iets waardoor veel handelingen [van de auto] buiten de testprocedure blijven.’

Beide ministeries vechten elkaar dan al lange tijd de tent uit over NOx-emissies, zo blijkt. ‘Je hebt vast de brief gezien die aan ons beiden is geadresseerd afkomstig van de Deense milieuminister met betrekking tot de urgente noodzaak (...) om de significante discrepantie tussen de gecertificeerde →

→ emissies en wat op de weg wordt gemeten te tackelen', schrijft eurocommissaris Janez Potocnik (Milieu) op 12 februari 2013 aan eurocommissaris Antonio Tajani (Industrie). 'In toenemende mate wordt dit probleem geopperd door de lidstaten als de belangrijkste reden waarom zij niet kunnen voldoen aan de limieten voor luchtvervuiling die door de EU-wet worden gesteld.' Potocnik laat zijn collega weten dat hij vaak het gebrek aan actie namens de Commissie moet verdedigen. 'Een oncomfortabele positie', aldus Potocnik. Hij noemt vermoedens van sjoemelen: 'Er bestaan wijdverspreide zorgen dat de prestaties worden aangepast om te voldoen aan de eisen van de testcyclus.' En die vermoedens gaan zelfs nog verder terug, toont een ander vrijgegeven document. Op 23 november 2010 worden in Brussel de ambtenaren van beide ministeries bijgepraat door het Joint Research Centre (JRC), het onderzoeksinstituut van de Commissie. JRC doet dan al sinds 2007 metingen van de uitstoot van dieselauto's.

'Euro 4 en 5 dieselauto's tonen onder weggelaten voorwaarden veel hogere uitstoot van NOx (4 tot 5 keer de toegestane limieten) dan tijdens de typegoedkeuring', laat een onderzoeker de ambtenaren weten. In de notulen valt te lezen dat bij één van de onderzochte auto's een wel 'heel rare motorstrategie' werd waargenomen. Een 'defeat strategy' oppert de onderzoeker van het JRC; een afstelling van de motor bedoeld om de emissietest te manipuleren.

Onderzoekscommissie

Dus waarom heeft de Commissie alle waarschuwingssignalen in de wind geslagen? Dat wil ook het Europees Parlement weten; op 17 december 2015 stelde zij een onderzoekscommissie naar dieselgate in. Een onderzoekscommissie die er bijna niet was gekomen, omdat de grootste fractie van het Europees Parlement tegen stemde: de EVP. Een invloedrijk Europarlementslid voor de EVP is namelijk Antonio Tajani, van 2010 tot 2014 eurocommissaris voor industrie. Volgens betrokkenen in Brussel zou bescher-

ming van zijn positie hebben meegespeeld. "Antonio Tajani is in de running voor president van het Europees Parlement", vertelt Bas Eickhout (GroenLinks) die ook in de dieselgate-commissie zit. "Het maakt de EVP erg zenuwachtig. Tajani staat er namelijk gezien zijn rol als eurocommissaris niet goed op."

Toch vindt het onderzoek nu plaats. Op 7 april verscheen Daniel Caleja, voormalig topambtenaar bij DG Industrie, voor de onderzoekscommissie om te getuigen. Caleja vertelde de Europarlementsleden dat hij volledig verrast was door het schandaal bij Volkswagen: "Het was fraude!". Of er ooit onderzoek was gedaan naar mogelijk sjoemelen? Caleja hield zijn mond, terwijl de huidige baas van DG Industrie ontkennend antwoord gaf. Niks over het verzoek tot 'nader onderzoek' afkomstig van Karl Falkenberg in de winter van 2014.

In juli zullen ook een aantal CEO's van autobedrijven worden gehoord, waaronder Matthias Müller van Volkswagen. Wat de Europarlementsleden zullen willen weten is waarom het bedrijf zulke grote risico's nam om de emissietesten te misleiden. Het antwoord daarop lijkt tot nog toe nogal *straight-forward*: geld. Zo stelden wetenschappers van het Nederlandse onderzoeksinstituut TNO, die op 24 mei hun technische expertise deelde met de dieselgate-commissie, dat 'volledige toepassing van NOx reductietechnologie' bij met name kleinere dieselauto's problematisch is voor de industrie vanwege de daaraan verbonden kosten in relatie tot de 'zeer kleine winstmarges'. Maar ook de Europese Commissie heeft dus wat uit te leggen. De documenten tonen op z'n minst aan dat ze van dieselgate hadden kunnen weten, maar dat ondanks herhaaldelijke verzoeken niet heeft willen onderzoeken. □

Wat vindt *The Sunday Times* hiervan? Wat zeggen andere betrokkenen? Lees meer online! downtoearthmagazine.nl/onderzoeksjournalistiek-dieselgate

"Er bestaan wijdverspreide zorgen dat de prestaties worden aangepast om te voldoen aan de eisen van de testcyclus"

Janez Potocnik, Eurocommissaris Milieu

Merijn Tinga, 43, bioloog/avonturier/kunstenaar
Stopt plastic als Plastic Soup Surfer

Waarom de Plastic Soup Surfer? "Op mijn kiteboard kom ik op afgelegen stukken strand die niet zoals de commerciële stranden dagelijks worden schoongemaakt. Daar ligt enorm veel plastic. Ik besloot een Plastic Surf Board te maken van tien kilo plastic afval, zoveel spoelt er op 250 meter Nederlands strand in één maand aan. Op wereldwijde schaal gaat het jaarlijks om 9 miljard kilo. Dat geeft aan hoe immens die oceaan is en hoeveel die opneemt. Daarom is het zo urgent: het afval is niet zichtbaar en de stroom enorm. De Plastic Soup Surfer is een soort alter ego, bijna performancekunst. Met spectaculaire acties probeer ik surfers te bereiken. Die surfers vormen echt een dwarsdoorsnede van de samenleving, een mooie doelgroep. Natuurlijk, het avontuur trekt ze aan, maar je praat ook over wat je zelf aan dat afvalprobleem kunt doen. Met presentaties bereik ik meestal mensen die het al wel weten."

Waarom ga je met een hydrofoil in de vorm van een PET-fles de Noordzee oversteken? "Ik wil dat mensen stoppen met het gebruik van wegwerpwaterflesjes, liefst dat ze verboden worden. In San Francisco is het dat al. Het is makkelijk op te lossen met watertappunten, dus waarom doen we het niet gewoon?"

Kick? "Een moeder die op school trots haar Doppler laat zien of mensen die zijn begonnen met plastic scheiden en zich ineens realiseren hoeveel ze eigenlijk produceren. Dat zijn kleine eyeopeners die tot een groter besef en hopelijk verandering leiden. De boodschap is ook: wees niet bang om het goede voorbeeld te geven."

Surf naar www.plasticsoupsurfer.org voor Merijns crowdfundingactie.

"Bij alle rijkdommen van deze maatschappij horen ook verantwoordelijkheden"

“W e moeten de lobbyisten bevechten”, zegt de Sloveense eurocommissaris Janez Potocnik strijdvuldig begin 2013, door de EU bestempeld tot ‘het jaar van luchtkwaliteit’. Hij spreekt tot een Brusselsse *incrowd* van Europarlementsleden, Europese ministers en maatschappelijke organisaties. Potocnik is militant als het gaat om schone lucht. Hij kent de kille cijfers van zijn eigen diensten maar al te goed. ‘Luchtvervuiling is de nummer één milieu-gerelateerde doodsoorzaak in de EU, verantwoordelijk voor tien keer zoveel doden als alle verkeersongevallen bij elkaar’, schrijft het milieudepartement. Onacceptabel, vindt

Potocnik; de lucht die Europese burgers inademen moet in 2030 flink schoner zijn. Eind 2013 komt hij met een herziening van de normen voor luchtvervuilende stoffen: de ‘national emission ceilings’, NEC. Een richtlijn die naast aanscherpingen voor fijnstof en NOx (monostikstofoxiden) nu ook stevige limieten stelt voor methaan en ammoniak. Methaan vormt ozon, een bron van smog, en is een zeer sterk broeikasgas. Ammoniak draagt bij aan de vorming van fijnstof en de ophoping van stikstof in het milieu. Veertig procent van alle methaan wordt door koeien uitgeoerd en -gescheten, een andere grote bron is oliewinning. Ammoniak komt voor negentig procent uit de veehouderij. De

luchtkwaliteitsrichtlijn zal dus duidelijk inspanning gaan vragen van een sector die in Brusselse wandelgangen bekendstaat om haar sterke lobby: de landbouw. De richtlijn van Potocnik gaat december 2013 de ‘black box’ in, het Europese besluitvormingsproces dat grotendeels onzichtbaar is voor de buitenwereld. Als de richtlijn daar eind vorig jaar weer uit tevoorschijn komt, is methaan volledig gevloerd. De ambities voor ammoniak strompelen nog verder, maar zijn geen schim meer van wat Potocnik in 2013 voor ogen stond. Momenteel wordt de laatste hand gelegd aan een akkoord. Publiek geheim is dat waar bijna alle sectoren hun steentje bijdragen – industrie, energie, consumenten, scheepvaart – één van hen grotendeels wordt ontzien: de agrarische sector.

Publiek geheim is dat waar bijna alle sectoren hun steentje bijdragen, één van hen wordt ontzien: de agrarische sector

Wat gebeurde er in die *black box*? *Down To Earth* sprak betrokkenen, had inzage in honderden documenten via de wet openbaarheid van bestuur en onthult de rol van de landbouwlobby.

Aan de tekentafel

Wat in Brussel ‘de landbouwlobby’ heet, is een organisatie genaamd Copa-Cogeca. Deze groep behartigt de belangen van de Europese agrarische sector, waaronder de Nederlandse Land- en Tuinbouworganisatie LTO. Het

begint al tijdens de ontwerpfase. Wat daar gebeurt is exemplarisch voor hoe het gevecht om de luchtkwaliteit in Europa verloopt. Bovendien krijgt de richtlijn, zo vroeg in het proces al, gelijk een van de meest significante klappen te verduren.

Wanneer de ambtenaren van Potocnik eind 2013 aan de tekentafel zitten om emissie-eisen voor de lidstaten uit te rekenen, arriveert er een brief bij de hoogste ambtenaar van het milieuministerie, de directeur-generaal Karl Falkenberg. ‘Wij verwerpen de →

Wat heeft de landbouwlobby te zeggen over de lucht die je inademt? Meer dan je denkt. Het debat over luchtkwaliteit in Europa blijkt een knokpartij waarin de agrarische sector emissienormen voor boerenbedrijven gevloerd heeft. Met ernstige gevolgen voor onze gezondheid. Tekst en onderzoek **Berna van**

Vilsteren en **Vincent Harmsen** in samenwerking met **Sjors van Beek** Beeld **Shutterstock**

Koehandel over schone lucht

Varkenshouderijen zijn een bron van ammoniak.

→ voorstellen van de Commissie als onrealistisch en zeer schadelijk voor de Europese landbouw’, schrijft Copa-Cogeca op 27 november 2013. De pijlen richten zich op ammoniak. Copa-Cogeca heeft namelijk vernomen dat de Commissie overweegt de ammoniakuitstoot in 2025 met 30 procent te verminderen. Het is voor het eerst dat Europa een serieuze uitstootgrens stelt voor deze stof. De lobby maakt zich zorgen of het ‘überhaupt wel haalbaar en kosten-effectief is om ammoniak in alle 28 EU-landen te verlagen’. Europa is dan net begonnen met onderhandelen over TTIP, een vrijhandelsverdrag met de VS, iets waar de brief aan lijkt te refereren. ‘Op dit moment is de EU zich aan het voorbereiden op het openen van haar markt en het verwij-

deren van handelsbarrières in de landbouw. In deze context zijn strengere eisen voor ammoniak (...) een grote bedreiging voor de levensvatbaarheid van de EU-landbouw.’ Ook stuurt Copa-Cogeca frontman Pekka Personen een persoonlijke brief aan Johannes Laitenberg, het hoofd van de persoonlijke staf van de toenmalige Commissiepresident José Barosso. ‘De Commissie heeft op meerdere momenten laten weten dat de landbouw ammoniak-emissies met wel 30 tot 40 procent zou kunnen verminderen. (...) Spijtig genoeg deelt Copa-Cogeca deze mening niet.’ Dat gebeurt op 12 december – in de week voordat de definitieve beslissing valt over het allereerste voorstel. In Europa passeert een richtlijn die de agrarische sector treft bovendien niet zonder

slag of stoot het machtige landbouwdepartement. “Het milieuministerie was vooruitstrevend, maar op het landbouwdepartement wilde men minder druk op de Europese agrarische sector”, vertelt Markus Amann van IIASA, een Oostenrijks rekeninstituut dat de Europese milieumambtenaren hielp bij het rekenwerk. “Voor ammoniak hadden wij een plafond berekend waarmee boeren de benodigde investeringen weer konden terugverdienen, kosten-effectief zogezegd. Nadat het landbouwdepartement beklag had gedaan, werd dat percentage achter de schermen naar beneden toe bijgesteld.” En flink ook. In het originele voorstel dat binnen de muren van het EU-milieuministerie bleef en waar *Down to Earth* de hand op heeft weten te leggen, staat 30 procent reductie in 2025 en 34 procent voor het jaar 2030. Maar dat is niet wat de Europese Commissie uiteindelijk op 18 december 2013 aan de buitenwereld zal presenteren. ‘Om de doelstellingen voor 2030 te halen’, valt nu te lezen, ‘is een reductie van 27 procent ammoniak nodig’. De tussentijdse deadline van 2025 is uit het voorstel verdwenen en het percentage voor 2030 is met maar

De PvdD beschikt over een gedetailleerd stemadvies dat de landbouwlobby de dag voor het debat mailde aan alle Europarlementsleden

liefst zeven procent gekelderd. Op papier lijkt dat wellicht niet zo veel. Maar dit betekent dat boerenbedrijven jaarlijks 275 kiloton meer ammoniak mogen uitstoten. Ter vergelijking: de hele Nederlandse veehouderij stoot jaarlijks 113 kiloton uit. En dit is nog maar de eerste klap.

Methaan in de kiem gesmoord

Normen op methaan, de andere agrarische luchtvervuilende stof, liggen ook onder vuur. Potocnik wil methaanuitstoot in 2030 met een derde terugdringen, zo toont het originele voorstel van het milieuministerie. Maar een brief van de staf van Barosso gericht aan de milieumambtenaren, verzonden op 22 oktober 2013, probeert elke ambitie voor methaan in de kiem te smoren. De stof zou al aangepakt kunnen worden binnen het Europese klimaatbeleid, schrijven zij. ‘Daarom zijn wij van mening dat de voorgestelde plafonds voor methaan en alle daarbij behorende provisijs moeten worden geschrapt uit de nationale emissieplafonds.’ Methaan is een broeikasgas en hoort daarom thuis in het klimaatbeleid. Dit argument dat de staf van Barosso gebruikt, lijkt direct uit de koker van de Brusselse landbouwlobby te komen: ‘We ondersteunen de identificatie van overeenkomsten tussen luchtvervuiling en klimaatbeleid’, vertrouwt Copa-Cogeca in deze periode aan papier toe. ‘Echter, het zou disproportioneel zijn (...) om methaan onderdeel te maken van de NEC-richtlijn.’ Methaan krijgt een tik, maar gaat nog niet knock-out. Milieuminister Potocnik gooit zijn gewicht in de strijd. Volgens betrokkenen heeft vooral hij ervoor gezorgd dat het voorstel dat eind 2013 verschijnt nog steeds methaan bevat. “Overall waar je ambities ziet doorschemeren in deze richtlijn, zie je Potocnik”, zegt Europarlementslid Bas Eickhout die het dossier al lange tijd volgt.

Timmermans’ hitlist

Als in 2014 een nieuwe Europese Commissie aantreedt, en Potocnik vertrekt, houdt de

richtlijn nauwelijks bondgenoten over. De vice-voorzitter van de Europese Commissie, Frans Timmermans, moet regelgeving verminderen en Potocniks voorstel belandt op wat de ‘hitlist van Timmermans’ heet. Dit lijkt te gebeuren op aangeven van een andere, in Brussel invloedrijke lobby: BusinessEurope, belangengroep van de Europese industrie, de andere grote veroorzaker van methaanuitstoot. In een persoonlijke brief van 25 november 2014, die later zal uitlekken, schrijft BusinessEurope: ‘Om te helpen bij deze opdracht, hebben wij onze eigen screening uitgevoerd’. Op de lijst staat ook de luchtkwaliteitsrichtlijn. BusinessEurope zegt het voorstel ‘niet te kunnen steunen’. Het is een opmerkelijke woordkeuze voor een lobbygroep die part noch deel heeft aan de besluitvorming. Het is uiteindelijk toenmalig EU-voorzitter Letland die de richtlijn voor de dood wegsleept. Maar daarmee is het voorstel niet veilig.

Publieke stemming

Woensdag 28 oktober 2015 is het gehaktdag. Voor de buitenwacht wordt voor het eerst zichtbaar dat de Europese landbouwbelangen het volle gewicht in de strijd hebben gegooid. Het is de eerste ronde waarbij ook publiek op de tribunes zit. De arena is de plenaire zaal van het Europees Parlement in Brussel. De parlementariërs buigen zich over de luchtkwaliteitsrichtlijn en zullen een positie innemen. In het bonte palet aan onderwerpen valt een patroon op. Nederlandse volksvertegenwoordigers van liberale en conservatieve huize spreken uitsluitend over uitstootnormen voor de landbouw. Methaan staat nog in het voorstel en ammoniak ligt ter tafel met 27 procent reductie. Dat luidt het einde in van familiebedrijven, leest Annie Schrijer-Pierik, CDA’er en varkenshouder van haar spiekbriefje. Jan Huitema, VVD’er en melkveehouder, zou die dag het liefst methaan en ammoniak uit het voorstel schrappen. Bij de stemming op ammoniak

moet Huitema zich onthouden. Hij kan de Britse Catherine Bearder in zijn liberale fractie niet rechts inhalen. Zij wil juist meer ambitie op dit dossier. Nederlandse conservatieven stemmen wel tegen ammoniak. De aanscherping op ammoniak die de milieuc commissie nog voorstelt, wordt weggestemd. Industrieel methaan, uit bijvoorbeeld oliewinning, blijft in het pakket. Maar dit keer krijgt Huitema zijn zin: alle methaan uit de landbouw zal worden uitgezonderd. Het debat en de stemming zijn opnieuw een voorbeeld van de landbouwlobby op de Brusselse besluitvorming. Niet alleen in de arena maar ook achter de schermen. De Partij voor de Dieren beschikt over een gedetailleerd stemadvies dat Copa-Cogeca de dag voor het plenaire debat heeft gemaaild aan alle Europarlementsleden. Die zijn dan nog aan het bijkomen van wederom een alarmerende brief van Copa-Cogeca-voorman Pekka Personen, die ze eerder ontvingen. Personen schrijft: ‘De emissienormen maken agrarische productie in Europa onmogelijk en verjagen boeren naar regio’s zonder strenge milieuregels.’

Nieuwe reductiecijfers

Het is niet alleen de landbouwlobby die op emissienormen inbeukt; de milieuministers van de 28 lidstaten – die tezamen de Europese Milieuraad vormen – helpen een handje mee. Tegelijk met het Parlement neemt ook de Europese Raad in 2015 een positie in over het voorstel. Interne stukken tonen dat in de aanloop daarnaartoe iets opvallends gebeurt: de lidstaten richten hun pijlen op de gebruikte rekenmethodes. Dat heeft vooral gevolgen voor, opnieuw, landbouwemissies. IIASA zou grote fouten hebben gemaakt in de berekeningen, vinden veel Europese lidstaten. Nederland stelt dat de Europese Commissie zich op verkeerde historische uitstootcijfers baseert, en daarom zouden plafonds voor een aantal stoffen te hoog zijn. Waaronder ammoniak. De landen →

“Hier is een politiek spel gespeeld en gegoocheld met gegevens omtrent uitstoot” Marcus Amann van IIASA

Ook de pluimveehouderij stoot ammoniak uit.

→ besluiten zelf nieuwe reductiecijfers te laten berekenen.

Het ministerie van Milieu in Den Haag schakelt daarvoor het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) in. Een profetische Nederlandse milieumambtenaar in Brussel schrijft begin 2015 aan het Planbureau: ‘Als we binnenkort cijfers publiceren die niet akkoord zijn voor de landbouw en Economische Zaken, dan kunnen we natuurlijk een flinke lobby verwachten.’ Opmerkelijk genoeg ontbreekt er uiteindelijk één luchtvervuiler in de doorrekeningen van het PBL. Methaan. Het is een voorbode voor wat volgen gaat.

Saillant is dat de cijfers die nu worden betwist, eerder met de lidstaten in goed overleg verwerkt zijn door IIASA, het reken-

instituut voor de Europese Commissie. Ook Nederland zou akkoord zijn geweest met de berekeningen van de EU. Volgens Marcus Amann van IIASA is hier een politiek spel gespeeld, en gegoocheld met de gegevens omtrent uitstoot. “Er was toen wij ons werk deden intensief contact met alle lidstaten over de bepaling van de juiste data bij het opstellen van Europese emissienormen, ook met Nederland. Op hoofdlijnen waren we akkoord. Maar toen de onderhandelingen begonnen, tekende Nederland protest aan tegen de cijfers. De technische experts werden op een zijpad gezet.”

Ammoniak gehalveerd

In de zomer van 2015 leveren de lidstaten geheel nieuwe reductiecijfers in bij Luxem-

burg, het land dat inmiddels het stokje als EU-voorzitter heeft overgenomen. Op dat moment is achter de schermen al duidelijk geworden dat veel lidstaten weinig op hebben met de ambities voor schonere lucht van de Europese Commissie. Een ambtenaar van de Commissie ‘schrok’ daar nogal van, aldus de Nederlandse diplomaten. Met name bij de Oost-Europese landen staat luchtkwaliteit ‘niet hoog op de agenda’. Een van hen – de naam is doorgestreept – blijkt zelfs helemaal ‘niks’ te willen doen. De richtlijn wordt gezien als ‘grote bedreiging’ voor de landbouw en de angst bestaat dat de uitstoot niet kan worden teruggedrongen ‘zonder de landbouwsector ernstig in te krimpen’. Dit

terwijl er juist ambitie bestaat om de productiviteit in de landbouw te ‘vergroten’, zo laat een van de lidstaten weten.

Toeval of niet, de nieuwe berekeningen raken de landbouwemissies het hardst. Zo gaat ammoniak, dat al van 34 naar 27 procent was teruggebracht, nu naar een povere 18 procent reductie in 2030. Maar methaan krijgt de hardste klap. De EU-milieuministers willen ervanaf: ‘De Milieuraad is eensgezind om methaan te schrappen’.

Methaan ongemoeid

Ondertussen knaagt de vraag: waarom nam het Planbureau methaan niet mee in de Nederlandse herberekeningen? “Ons rekeninstrumentarium is niet geschikt voor methaan”, voert Winand Smeets van het PBL aan. “Er was niet genoeg tijd en de urgentie ontbrak.” In het voorwoord staat de belangrijkste verklaring: ‘De emissiereductie van methaan wordt al voorzien in internationale klimaatafspraken en is daarom buiten deze analyse gelaten.’ Dat klinkt bekend. Het is precies de hefboom die ook de landbouwlobby gebruikt.

Dat moet de Climate and Clean Air Coalition een doorn in het oog zijn. Deze VN-organisatie hamert erop dat ‘kortlevende klimaatvervuilers’ als methaan via klimaatmaatregelen én luchtkwaliteitsmaatregelen moeten worden aangepakt. Bovendien hebben bij de klimaatafspraken in Parijs slechts twaalf landen verklaard iets aan dit type broeikasgassen te willen doen. Iets dat betrokkenen kunnen weten.

Krimp is taboe

Anne Knol van Milieudefensie vindt dat het PBL nog een kans heeft laten liggen. Het instituut heeft vooral onderzocht hoe met technische maatregelen luchtvervuiling kan worden aangepakt. “Minder dieren, minder auto’s, beter openbaar vervoer; dergelijke maatregelen ontbreken volledig in het rapport.” Die zaken zijn wel degelijk besproken tijdens de rondetafelgesprekken die het ministerie voor Infrastructuur en Milieu voorafgaand aan de onderhandelingen hield met industrie, bedrijfsleven, landbouw en maatschappelijke organisaties als het Longfonds, Milieudefensie en Natuur en Milieu. Een ambtenaar van het ministerie verdedigde zich tijdens zo’n rondetafelgesprek:

“Volumemaatregelen moeten een plek krijgen in de politiek.” Maar daar is het onderwerp nog grotendeels taboe.

De realiteit is dat Europees beleid zelf een krimp van de veestapel de pas heeft afgesneden. Louise Duprez van de milieulobby European Environmental Bureau: “De lobby laat het belangrijkste argument onbesproken: door de afschaffing van het melkquotum zijn bedrijven gedwongen meer beesten te houden om winst te kunnen blijven maken. Alles is gericht op groei.” Nederlandse cijfers lijken haar gelijk te geven. De Rabobank verleende afgelopen jaren miljarden aan kredieten aan melkveebedrijven. LTO Nederland verwacht een groei van tien procent.

Keukentafels

Zonder alternatieven voeren de rampscenario’s van Copa-Cogeca en landbouwgezinde ministers de boventoon. “De vleesproductie daalt bij nieuwe emissienormen met 56 procent”, sombert Evangelos Koumentakos van Copa-Cogeca in zijn Brusselsse kantoor. “En die productie is verbonden met de voedingsindustrie, granen, grasland. Het grotere verhaal is nog zorgwekkender.” Volgens CDA-Europarlementslid Annie Schrijer-Pierik zijn de zorgen groot aan de keukentafel op de boerderij. “Je jaagt boerengezinsbedrijven weg en daarmee ook de voedselproductie”, betoogt ze in haar kantoor in het parlamentsgebouw. “Die mooie koeien uit de Oostenrijkse bergen moeten dan op stal. Je gaat naar een veel intensievere vorm van landbouw, met geïmporteerde soja in plaats van gras. Als voedselproductie uit Europa verdwijnt, zal het net zo worden als met olie en gas: onderwerp van oorlogen.”

Leiden emissieplafonds inderdaad tot het failliet van de Europese boerenstand? In maart 2014 concludeerde het PBL in een Europees onderzoek: “Als Europeanen hun vleesconsumptie halveren, levert dat veel milieuwinst op, is er minder water- en luchtvervuiling. Het risico op hart- en vaatziekten daalt fors. Europa wordt een exporteur van granen en hoeft 75 procent minder soja te

importeren.” Bovendien wordt 80 procent van de ammoniak uitgestoten door 5 procent van de boerenbedrijven, zegt Eickhout. “Het gaat hier om multinationals, die hebben geen keukentafel.”

Laatste ronde

De onderhandelingen over de luchtkwaliteitsrichtlijn gingen op 1 juni de laatste ronde in. Huidige EU-voorzitter Nederland wilde dit op 8 juni afronden, maar dat is niet gelukt. Voor ammoniak en methaan is weinig hoop meer. Bas Eickhout zit ook bij de gesprekken: “Schrappen kan, zolang het totale resultaat maar een halvering van het aantal vroegtijdige sterfgevallen in 2030 inhoudt. Dat is de ondergrens van het Euro-parlement.” Het betekent dat methaan eruit kan en de ambitie voor ammoniak nóg verder omlaag. Ondanks dat zouden landen als Hongarije, Roemenië en Bulgarije nog steeds dwarsliggen. Eickhout: “Probleem is ook dat de grote landen als Duitsland, Frankrijk en Italië er niet strak opzitten. Oorzaak is de landbouwlobby. Die hebben hier het debat gekaapt.”

Epidemioloog Bert Brunekreef van de Universiteit Utrecht vreest dat mens en natuur weinig winnen bij deze richtlijn. “Lidstaten hebben de nare gewoonte om de doelen ver weg aantrekkelijk te maken en er niet meer over te praten als de deadline naderbij komt.” Die bewering wordt gestaafd door cijfers over de lucht die Europarlementariërs nota bene zelf inademen. De Europese Commissie stelt Brussel in deze zelfde week in gebreke voor de overschrijding van de normen voor stikstofdioxide. “Terwijl de stad tien jaar de tijd heeft gehad, vóór de inwerkingtreding van de grenswaarden, om zich voor te bereiden op de naleving van de richtlijn.” □

Down to Earth financiert onderzoeksjournalistiek op groene onderwerpen. Dit artikel is het eerste resultaat. Deel van een serie over de lobby rond Europese luchtkwaliteitsnormen. Zie ook het artikel over *Dieselgate* in dit nummer.

Met name bij de Oost-Europese landen staat luchtkwaliteit ‘niet hoog op de agenda’. Een van hen – de naam is doorgestreept – blijkt zelfs helemaal ‘niks’ te willen doen

Ende Gelände: tot hier en niet verder!

Het is mei, het Pinksterweekend ligt voor de boeg. Vierduizend mensen zijn vanuit heel Europa op weg naar de bruinkoolmijn Vattenfall in Duitsland, 150 kilometer ten zuiden van Berlijn vlakbij de Poolse grens. Doel: het stilleggen van de kolencentrale. Ook vanuit Nederland vertrekken drie bussen vol met mensen die zich aansluiten bij de acties van Ende Gelände, Duits voor ‘tot hier en niet verder’.

Tekst Carolien Ceton en Ike Teuling Beeld 350.org,

Moritz Richter, Tim Wagner

13 mei

Op vrijdagmiddag vallen de transporten van het kolenvulstation naar de nabijgelegen kolenmijn stil. Normaal gesproken rijden er 24 uur per dag treinen af en aan, volgeladen met bruinkool. Nu bezetten klimaatactivisten de installaties en spoorlijnen van het vulstation.

Alles is bedekt met een dikke laag kolengruis. Goudkleurige reddingsdekens glinsteren in de zon, overal liggen zakken stro die als matras dienen. De politie grijpt nauwelijks in. De autoriteiten zien de bezetting als een ‘conflict tussen de actievoerders en het bedrijf dat de bruinkoolmijn uitbaat’. Met andere woorden: de Duitse deelstaat Brandenburg vindt het niet nodig de mijn te beschermen tegen een groep burgers die doelbewust de wet overtreden en burgerlijke ongehoorzaamheid als middel hebben gekozen in de strijd tegen klimaatverandering.

24 uur later

Na 24 uur bezetting stijgt er een groot gejuich op uit het kamp, het verspreidt zich over de hele blokkade. De rook- →

→ pluim uit een van de gigantische koeltorens van kolencentrale Schwarze Pumpe, 10 kilometer verderop, is zichtbaar aan het afnemen. De kolencentrale die normaal gesproken zijn voorraden via het vulstation betreft, wordt teruggeschakeld. Uit gebrek aan kolen, zo wordt later bevestigd door Vattenfall.

In de mijn zelf bivakkeren honderden mensen in grote graafmachines, waardoor er ook geen kolen meer gedolven kunnen worden. Vlakbij de kolencentrale bezetten verschillende groepen de spoorlijnen en snijden zo alle alternatieve aanvoerroutes voor kolen af. Het is een kwestie van volhouden voordat de centrale daadwerkelijk helemaal stil ligt. Op het terrein van de centrale ligt een voorraad voor nog eens 24 uur.

De laatste dag

Eén unit van de centrale staat helemaal uit, uit de tweede komt een erbarmelijk rookpluimpje. Een groepje mensen met zwarte broeken en spierwitte overhemden installeert zich op het spoor waar normaal gesproken elke tien minuten een kolentrein voorbij dendert. Ze hebben muziekinstrumenten bij zich en paraplu's om de instrumenten tegen het kolenstof en de regen te beschermen. Duitse liederen weerklinken, vermoeide activisten luisteren en Vattenfallmedewerkers en de politie kijken van een afstandje toe. De rookpluim uit de centrale wordt kleiner en kleiner – de kolencentrale draait op stand-by.

Later die middag worden alle blokkades vrijwillig en vreedzaam opgeheven, iedereen keert terug naar het actiekamp. Er is nieuws: de kolencentrale Schwarze Pumpe is die middag daadwerkelijk een paar uur van de online handelsmarkt verdwenen! De grote circustent puilt uit, de avondmaaltijd is karig en het bier schaars – een half uur later is het op. De actiekeuken is door haar voorraden heen; er was op 2500 mensen gerekend, niet op 4000. Het feest barst los. □

Gendarmes aan je deur

Op 29 november 2015 lieten klimaativisten op vreedzame en minder vreedzame wijzen hun onvrede blijken over het demonstratieverbod. Op het Place de la République werd een zee van schoenen neergezet, symbool voor iedereen die daar niet mocht staan.

Het is half mei 2016. De Franse regering verlengt voor de tweede keer de noodtoestand. De Franse inlichtingendiensten waarschuwen voor een reeks van IS-aanvallen in Frankrijk. De dreiging is extreem hoog, zegt president François Hollande. Tijdens de Tour de France worden 23 duizend agenten ingezet, plus voor de allereerste keer in de geschiedenis, een anti-terreur eenheid. Tijdens het Europese kampioenschap voetbal moeten 90 duizend agenten zorgen dat de wedstrijden vlekkeloos verlopen. De vraag is: welke prijs moeten de Fransen betalen voor alle veiligheidsmaatregelen? Mensenrechtenorganisaties en de 24 milieuvrijwilligers die vlak voor de Klimaattop november vorig jaar huisarrest kregen, weten in ieder geval het antwoord: de prijs is hoog. Misschien wel te hoog. De rechtsstaat is in het geding, de regering gebruikt de noodtoestand om de orde te handhaven.

‘Radicale strijd’
Joel Domenjoud wordt op 26 november 2015 gewaarschuwd door zijn bureaus: de politie is naar je op zoek. Hij meldt zich keurig bij het commissariaat en daar krijgt hij te horen dat hij huisarrest heeft. Hij mag zijn woonplaats Malakoff, een voorstadje van Parijs, niet verlaten en hij moet zich drie keer per dag melden bij de politie. Volgens de minister van Binnenlandse Zaken zou hij betrokken zijn bij de organisatie van manifestaties die mogelijk een gevaar voor de openbare orde zouden kunnen opleveren. Domenjoud is stomverbaasd. Ja, hij is actief in de protestbeweging tegen het vliegveld bij Notre-Dame-des-Landes. Ja, hij hoort tot het juristenteam van de Klimaatcoalitie, de koepel van ongeveer 130 organisaties en ja, hij heeft als taak mensen te ontvangen die tijdens de klimaatop willen demonstreren. Maar zijn positie is niet belangrijker dan veel andere mensen die actief zijn in de milieubeweging. Dus waarom hij? Een half jaar later heeft hij daar nog steeds geen antwoord op. Officieel wordt hij beschuldigd van ‘Deelname aan radicale strijd’, de vage beschuldiging die mogelijk is gemaakt door de noodtoestand en die alles kan betekenen. “Maar ik denk dat ik doelwit werd op het moment dat ik, met een aantal anderen, protest aantekende tegen het verbod van de klimaatmanifestaties. Daarmee vielen we als het ware direct de noodtoestand aan.” Het huisarrest van Domenjoud duurt naar

Na de aanslagen in Parijs werd in Frankrijk de noodtoestand ingesteld. Die treft echter ook milieuvrijwilligers. Mensenrechtenorganisaties hebben felle kritiek. “Frankrijk gebruikt haar buitengewone bevoegdheden om dissidenten de mond te snoeren.” Tekst **Anneke Verbraeken** Beeld **Joe Solomon, Flickr**

en **Frederic Legrand - COMEO / Shutterstock**

zijn gevoel eindeloos. “Het was zwaar. Drie keer per dag melden, betekent dat je niet veel kunt doen. De eerste vier dagen werd ik overal gevolgd. Vrienden en bekenden meden me, of wilden me alleen buitenshuis ontmoeten, omdat ze bang waren dat mijn telefoon en huis werden afgeluisterd. Ook kreeg ik veel minder mails, ze waren bang dat de inlichtingendienst meelas. Ik was de hele tijd bang te laat te komen bij de politie; dat zou me komen te staan op zes maanden gevangenisstraf en een boete van 7500 euro.” Ondanks zijn beperkte mogelijkheden blijft Domenjoud actief voor de milieubeweging: elke middag organiseert hij een milieucafé in de bibliotheek van Malakoff. Wat Domenjoud vooral steekt is dat hij geen enkele mogelijkheid had zich tegen de straf te verdedigen. “Ik had niets strafbaars gedaan; ze plaatsten me onder huisarrest omdat ik de intentie zou hebben iets strafbaars te doen.” In december oordeelt de Conseil Constitutionnel (de Raad voor de Grondwet) dat het huisarrest van Domenjoud een grondwettelijke basis heeft. Dit oordeel wordt later door de rechter bevestigd.

Verregaande bevoegdheden
Frankrijk is in shock na de aanslagen van 13 november 2015 in Parijs. Acht terroristen zijn verantwoordelijk voor zes aanslagen, 129 doden en 350 gewonden. De doden en gewonden vallen op terrasjes, in restaurants, tijdens een concert, een voetbalwedstrijd. De dag erop wordt in allerijl de noodtoestand uitgeroepen, boven op al bestaande aangescherpte maatregelen onder de naam Vigipirate. In feite is Vigipirate, in werking sinds 1978, al een soort noodtoestand, omdat het uitzonderingen kent op de grondwet. Het plan moet terrorisme bestrijden en kent tegenwoordig twee waarschuwniveaus. Het hoogste is van toepassing. Heeft onder Vigipirate de staat al meer bevoegdheden, met de noodwet krijgt de staat er nog verregaande mogelijkheden bij. Onder de noodtoestand is hard bewijs of toestemming van een rechter niet nodig voor huiszoeken en huisarrest. Een zogenaamde ‘note blanche’ een lege notitie van de Franse inlichtingendienst voldoet. De werkelijke redenen kan later worden ingevuld, een rech-

Van november 2015 tot en met de laatste telling, april 2016, kregen 3427 mensen te maken met een huiszoeking, door 174 mensen wordt een schadevergoeding geëist naar aanleiding daarvan. Zo’n 382 mensen kregen huisarrest, bijna allemaal tijdens de eerste periode van de noodtoestand; eind april 2016 zijn daarvan nog 69 mensen over. Door 190 mensen is inmiddels beroep aangetekend.

→ ter bepaalt dus na de huiszoeking of alles rechtmatig is verlopen. Verdachte verenigen kunnen per decreet worden opgeheven, hun zalen gesloten. Websites kunnen worden geblokkeerd. Alle informatie die voorhanden is over een persoon kan zonder rechter worden opgevraagd. In de aangewezen veiligheidszones voornamelijk in en rondom Parijs kan de bewegingsvrijheid zomaar worden ingeperkt door een uitgaansverbod en is iedereen in principe een verdachte. Bijna direct zijn er organisaties als Amnesty International en de Franse Liga voor de Rechten voor de Mens die vraagtekens zetten bij de noodtoestand. Human Rights Watch waarschuwt al op 25 november dat de Franse regering zo voorzichtig mogelijk met haar nieuwe bevoegdheden moet omgaan, om inbreuk op de mensenrechten te voorkomen. ‘De Franse regering moet haar burgers beschermen en de mensen die verantwoordelijk zijn voor deze verschrikkelijke aanslagen berechten, maar moet ook de rechten en de vrijheid van alle mensen beschermen.’

De zorgen worden groter als blijkt dat manifestaties rondom de de Klimaatconferentie in Parijs worden verboden. De zorgen worden nog groter wanneer op 26 november de eerste milieuactivisten, waaronder dus Joel Domenjoud, te maken krijgen met huiszoeken en zelfs huisarrest.

Bomgroenten

De talloze huiszoeken hebben in veel gevallen een dubieus, en soms zelfs lachwekkend karakter. Zoals bij het jonge stel biologische boeren dat in de vroege ochtend overvallen wordt door een klein leger gendarmes. Nog voordat Julien en Elodie beneden zijn, staan de gendarmes al in hun keuken.

Drie uur duurt de huiszoeking; het huis en erf worden binnenste buiten gekeerd. De harde schijven van hun computers worden gekopieerd, net als de inhoud van hun telefoons. Als Julien en Elodie vragen waarom de huiszoeking plaatsvindt, krijgen ze een document, ondertekend door de prefect, de vertegenwoordiger van de staat in een departement en onder meer verantwoordelijk voor de veiligheid. Daarin staat dat ‘er serieuze gronden zijn om aan te nemen dat zich op hun boerderij personen, wapens of zaken bevinden die gelieerd zijn aan activiteiten met een terroristisch karakter’. Het stel begrijpt er niets van, totdat een van de gendarmes begint over de klimaatop in

Parijs. Hadden zij niet drie jaar geleden meegedaan met een demonstratie bij Notre-Dame-des-Landes? Bij het plaatsje in West-Frankrijk niet ver van Nantes wordt al sinds 2000 geprotesteerd tegen de komst van een vliegveld. Inderdaad, ze hadden daar gedemonstreerd. Het was ook tegelijk de laatste manifestatie waar ze bij waren, aldus Julien en Elodie. “Wat dachten ze bij ons te vinden? Bomgroenten?”, aldus het stel in de regionale krant *Sud Ouest*. De krant krijgt nul op het rekest als ze de prefect om commentaar vragen. Niet alleen de milieuactivisten worden slachtoffer van de noodtoestand. Ook linkse activisten en kraakpanden krijgen te maken met huiszoeken. Zo werd in de ochtend van 27 november huiszoeking gedaan in een kraakpand in Seine-Saint-Denis, omdat de 34 bewoners mogelijk de klimaatop zouden kunnen gaan verstoren. Het ging om anarchistenvolgens de politie. Maar de bewoners zeggen uitsluitend vreedzaam te willen protesteren. Niemand van de bewoners wordt gearresteerd of ondervraagd. En natuurlijk is iedereen met een Arabisch uiterlijk na 13 november 2015 verdacht en

kan zonder opgaaf van redenen worden aangehouden in een van de veiligheidszones. Soms worden mensen bestraft op basis van vage beschuldigingen. Neem bijvoorbeeld een jonge winkelier uit de voorstad van Parijs. Hij kreeg huisarrest omdat hij naar Syrië zou willen gaan om te vechten. “Ik kreeg een lange lijst met namen te zien. Daarvan kende ik er drie. Dat waren klanten van mijn winkel, die zouden contact hebben met radicale moslims. Maar hoe moet ik dat weten”, zo klaagt de man in het rapport van Amnesty.

Klimaatconferentie

De Franse regering wil duidelijk geen problemen rondom de Klimaatconferentie die op 30 november van start gaat en tot 12 december zal duren. De Liga voor de Rechten van de Mens reageert onmiddellijk op de maatregelen tegen milieuactivisten. Volgens de Liga gebruikt Frankrijk haar buitengewone bevoegdheden om dissidenten de mond te snoeren. De politici staan groten-deels vierkant achter de noodtoestand, al zit de EELV (Europe Ecologie les Verts), de groene partij in een spagaat. Bijna al hun parlementsleden stemden voor de noodtoestand, maar zien nu met lede ogen aan hoe milieuactivisten slachtoffer worden van diezelfde noodwet. De klimaatop in Parijs is voor ‘écolo’s’ zoals milieuactivisten in Frankrijk ook wel worden genoemd, dé plek om hun stem te laten

“Ze plaatsten me onder huisarrest omdat ik de intentie zou hebben iets strafbaars te doen” Joel Domenjoud

horen. Vanuit heel Europa komen mensen toegestroomd. Er is elk jaar een dergelijke top, maar die zijn lang niet altijd belangrijk. Deze top is dat wel: afspraken om het opwarmen van de aarde af te remmen, zijn van levensbelang. Uiteindelijk ondertekenen op 12 december alle landen het klimaatakkoord. Een historische gebeurtenis. President Hollande sluit zijn toespraak af met: “Leve de planeet, leve de mensheid en leve het leven.” De minister van Buitenlandse Zaken, Laurent Fabius, spreekt ironisch genoeg zijn dank uit aan “alle ministers, onderhandelaars én militanten ...”. Het akkoord betekent het einde van het huisarrest van de 24 milieuactivisten. Joel Domenjoud is weer vrij.

En daarna

In februari 2016 wordt de noodtoestand voor de eerste keer met drie maanden verlengd en in mei 2016 voor de tweede keer. Weer zijn het bijna uitsluitend de mensenrechtenorganisaties als Amnesty International en Human Rights Watch die zich zorgen maken, al krijgt de prolongatie steeds minder bijval in het parlement. Of Frankrijk ooit nog afkomt van de noodtoestand? Grondwettelijk is er geen limiet aan het aantal keren dat de noodtoestand verlengd kan worden. Maar er wordt hard gewerkt aan een aanpassing van een aantal wetten, zodat er na het opheffen van de noodtoestand, strengere maatregelen mogelijk zijn om terroristen op te sporen. Frankrijk was met de wetswijzigingen overigens al begonnen voor de aanslagen in Parijs, maar ging er nog eens met een stofkam doorheen na dertien november. Zo waren voor de noodtoestand, nachtelijke huiszoeken alleen toegestaan in uitzonderlijke noodgevallen als er door brand of watersnood, gevaar was voor de bewoners. Voor een nachtelijke huiszoeking tijdens een vooronderzoek kon alleen een onafhankelijk onderzoeksrechter het OK geven. Tijdens en straks ook na de noodtoestand

kan dat eveneens gedaan worden door een officier van Justitie. Dat is problematisch: die is niet onafhankelijk want valt rechtstreeks onder het ministerie van Justitie. De officier van Justitie kan straks ook toestemming geven om iemands telefoon of huis af te tappen. Vóór de noodtoestand konden prefects geen huisarrest geven; dit kan wel tijdens de noodtoestand. Deze prefects vallen onder het ministerie van Binnenlandse Zaken. Als de wet wordt gewijzigd, dan kunnen zij iedere verdachte die terugkomt uit het buitenland, onder huisarrest plaatsen. De mensenrechtenorganisaties ondertussen dringen aan op terughoudendheid. Een petitie van Amnesty International waarin de Franse regering werd gevraagd te stoppen met de noodtoestand, kreeg zestigduizend ondertekenaars. Maar met bijna 63 miljoen inwoners zal de Franse regering daar niet van wakkerliggen. De Liga voor de Rechten van de Mens veroordeelt de stapeling van maatregelen sinds de aanslagen en vraagt de parlementsleden een einde te maken aan ‘deze uitzonderlijke toestand die een democratie onwaardig is’. Human Rights Watch is bang dat de steeds maar durende noodtoestand in Frankrijk een slecht voorbeeld is voor andere landen.

Joel Domenjoud is zes maanden na zijn huisarrest strijdbaarder dan ooit. “Ik ben naar het Europese Hof voor de Rechten van de Mens gestapt. Er klopt helemaal niets van mijn huisarrest. Het zou grondwettelijk allemaal moeten kunnen, maar dat wil ik laten toetsen door het Hof. Frankrijk heeft geen enkel bewijs tegen me.” □

Voor een huiszoeking voldoet een ‘note blanche’, een lege notitie van de Franse Inlichtingendienst. De werkelijke reden kan later worden ingevuld

Ver-kantie of stay-cation?

Heerlijk bijna vakantie! En tijdens de vakantie gaat men vaak op reis, lekker er even ontspannen tussenuit. Maar is vakantie wel zo ontspannen?

Eerst de keuzestress! Waar gaan we naartoe? Met auto of trein (vliegtuig is uiteraard geen optie voor ons)? Gaan we in een huisje, caravan of k(r)amperen in een tent? Moet er een zwembad zijn of een zwembad, willen we fietsverhuur ter plekke? Dan als dat geregeld klaar is, de praktische zaken: tassen pakken, buurvrouw vragen om op de kat te passen, moestuin netjes en onkruidvrij achterlaten, je werk afronden... Onderweg natuurlijk het gejuig en gezeur van de kindjes tijdens de auto/treinrit. En als je dan thuiskomt, heb je bergen wasgoed, lijkt de moestuin wel een oerwoud en heb je stapels (e)-post die je moet beantwoorden.

Zo ontspannend vind ik een vakantie dus niet! Bovendien is reizen duur! Vaak wordt het argument aangehaald, dat tijdens de vakantie daar dan even niet op gelet wordt. Immers het hele jaar hard gewerkt, daar mag nu wel eens lekker van geproefed worden! Maar dat is een cirkel, hard werken en dan duur op vakantie gaan als compensatie. Als je nou eens minder vaak op reis gaat, heb je minder geld nodig, hoeft je minder te gaan werken en heb je meer ontspanning gedurende het gehele jaar. Wij kozen de afgelopen jaren daarom voor een thuisblijf-vakantie. Dat betekent niet enkel thuisblijven, maar ook thuis vakantie vieren! Ik had een hele lijst met alle toeristische activiteiten in onze eigen omgeving gemaakt. Daar kozen we tijdens de vakantie regelmatig 'een dagje uit' van. We zijn naar speeltuinen

“Vaak gaan we op vakantie naar verre oorden, maar kennen we de prachtige plekken van onze eigen omgeving niet eens!”

geweest, wandelen met picknick, een voorstelling klassieke muziek voor kinderen, het spoorwegmuseum, een blote-voetenpad, een huifkartocht, zwemmen in de rivier, waterfietsen. Want vaak gaan we op vakantie naar verre oorden, maar kennen we de prachtige plekken van onze eigen omgeving niet eens! Ook gaan we dan lekker in restaurantjes uit eten. Wat je op vakantie 'vanzelfsprekend' doet, maar thuis zelden. Daarnaast vind ik het heerlijk, voor mezelf én voor de kindjes, eens even niets te moeten. In de zomervakantie zijn we eindelijk vrij van het gestress van school en hobby's en dan heb ik echt geen zin in wéér stress van op vakantie gaan. Ook onze kinderen vinden het dan zalig geen verplichtingen te hebben, niet van hot naar her te moeten gaan, om zonder entertainment-schema te zijn. Gewoon lekker spelen en doen waar zij op dat moment zin in hebben, vrij zijn!

Ik vind het heel belangrijk dat je thuis ook eens ontspant, dat je ontspanning dus niet enkel associeert met verre oorden, maar dat ook thuis beleefd.

Ik wens jullie een ontspannen vakantie toe!

Green Evelien leeft met haar gezin in de Ardennen een donkergroene eco-lifestyle en geeft ons ieder nummer een inspirerende tip. Neem ook een kijkje op haar website www.GreenEvelien.com

Maria Westerbos, 54
Stopt plastic als oprichter Plastic Soup Foundation

Hoe kwam je bij plastic soap? “Voor mijn televisiebedrijf deden we onderzoek naar de grootste problemen van deze tijd. Het meeste kon gewoon opgelost worden, behalve de bijensterfte en plastic soap. Ik ben me erin gaan verdiepen en schrok me rot. Met National Geographic organiseerde ik een enorm televisie-evenement over plastic soap en het heeft me nooit meer losgelaten.”

Wat zie jij als belangrijkste oorzaak? “Dat we zo ontzettend veel plastic produceren. We zitten op 311 miljoen ton per jaar en dat wordt alleen maar meer. Het plastic dat er is, gaat nooit meer weg. Daarom wil Plastic Soup Foundation de bronnen stoppen. Bijvoorbeeld met de campagne *Beat the Microbead* – waarmee we pleiten voor cosmetica zonder microbeads – die in 35 landen door 83 organisaties wordt uitgedragen. Een megasucces; in Nederlandse winkels vind je nauwelijks nog microbeads.”

Nu is de wasmachine aan de beurt? “Met Ocean Clean Wash richten we ons op het vrijkomen van microfibers tijdens het wassen. Eigenlijk kan de consument daar weinig aan doen; je kunt geen spijkerbroek vinden zonder plastic voor de stretch. We proberen modemerken te verenigen om samen oplossingen te zoeken. Nu gebruiken twee miljard mensen een wasmachine, binnenkort vijf. Ik ben thuis wekelijks al verantwoordelijk voor 60 miljoen synthetische vezels, 20 miljoen per was.”

Beheerst het je leven? “Het is mijn werk geworden, dus ja. Het is zo druk, soms denk je: houdt het nooit op? Thuis mag ik het woord plastic niet gebruiken.”

Hoe hou je het vol? “Je wint je battles. Het is ook verschrikkelijk leuk om wereldwijd met ongelofelijk intelligente change makers te praten. Als tv-maker keek ik altijd naar mensen, nu sta ik aan de andere kant en probeer ook een beetje verschil te maken.”

“We vissen geen plastic uit zee, we willen dat er niks bij komt”

Achter de schermen bij de klimaatpolitiek

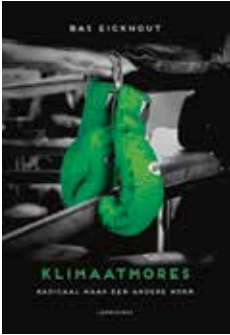
Als graag gehoorde gast in het klimaatdebat is de stem van Groen-Links-politicus Bas Eickhout heel herkenbaar. Van huis uit is hij klimaat-wetenschapper, hij kan goed uitleggen, enthousiast vertellen en draait niet om de hete brij heen. Allemaal eigenschappen die ook terug zijn te vinden in het boek *Klimaatmores*.

Met veel plezier heb ik dit boek gelezen. Omdat hij ons een onop-gesmukte inkijk geeft in hoe de politiek werkt. Daarbij neemt hij geen blad voor de mond, zeer verfrissend voor een politicus. Dat begint al direct als hij het ‘klimaatbeleid’ van Rutte en co. bespreekt, die vooral *business as usual* willen, terwijl zij in woorden van alles beloven: “pakt u de bullshit-bingo kaart er even bij?”

Eickhout analyseert in het boek niet waar de politiek nu tekort komt of hoe we radicaal tot een andere norm komen, zoals de ondertitel wel suggereert. Maar dat is niet erg, want het boek boeit en is verma-kelijk. Je maakt als lezer van dichtbij de klimaattoppen in Kopenhagen en Parijs mee en krijgt inzicht in de politieke veldslagen in Brussel.

De jonge GroenLinks-er beseft goed dat de EU geen sexy imago heeft en kenschetst de stroperigheid van de Brusselse besluitvorming als: “Elkaar suflullen en uiteindelijk tot een deal komen.” Nachten doorhalen tot zeven uur ‘s ochtends zijn dan ook geen uitzondering. En dan zijn er de lobbyisten nog die je willen beïnvloeden. Eickhout beschrijft de DoMiBo op een bomvol Place de l’Europe in Brussel waar lobbyisten hun slag slaan. Een schokkend voorbeeld van diesel-gate en de invloed van Volkswagen komt ook voorbij.

De klimaattop in Kopenhagen eindigde voor de Europarlementariër met bittere tranen van teleurstelling, maar in Parijs raakte de wereld volgens hem “definitief voorbij het Kopenhagen-trauma”. Hij besteedt uitgebreid aandacht aan de hoofdrolspelers van de top en aan de Franse strategie voor de totstandkoming van het akkoord. Maar ook de gebroken nachten, de eindeloze vergaderingen, de markante persoonlijkheden en de grappige bijnamen, zoals de twee mysterieuze Chinese onderhandelaars die Bad Cop en Good Cop worden genoemd. En hoe het veranderen van het woord *shall* in *should* uiteindelijk de VS over de streep trekt. Een mooie inkijk in het reilen en zeilen bij een klimaattop. Naderhand overheerst bij Eickhout de euforie en komen ook deze keer weer tranen, maar nu tranen van geluk. Het tekent de bevlogenheid van dit politieke dier. En die bevlogenheid is met dit boek in ieder geval aanstekelijk.

Manuel Beterams

Klimaatmores, radicaal naar een andere norm. Bas Eickhout. Lemniscaat, 2016. ISBN 9789047708032. Prijs €19,95.

PUBLICATIES

Impact onthuld

Babette Porcelain schreef een boek vanuit haar urgentie-gevoel. Want, zo ontdekte ze, de impact van onze levensstijl is grotendeels verborgen en wel vier keer groter dan we denken. Dat levert een heel ander lijstje op dan je gewend bent. Samen met CE Delft maakte ze dit boek om je te helpen je impact te verkleinen. Ze ziet het boek als een startpunt voor Think Big Act Now-projecten.

De verborgen impact. Alles wat je wilt weten én kunt doen om eco-neutraal te leven. Babette Porcelijn. Uitgeverij THINK BIG ACT NOW, 2016. ISBN 9789082510201. 200 pagina's. €22,50.

CO₂-oorlog

Hoe win je de ‘CO₂-oorlog’? Net uitgekomen op 8 juni: de Nederlandse vertaling van Jeremy Leggett's *The Winning of the Carbon War*. Sinds maart vorig jaar publiceerde Leggett iedere maand online een hoofdstuk, in aanloop naar de klimaatop in Parijs van december. Leggett noemt hoopvolle trends: de dalende kosten van hernieuwbare energie, de stij-gende kosten van olie- en gasproductie, en *last but not least*: sociale en politieke veranderingen. In Engelse versie bovendien gratis te downloaden op www.jeremyleggett.net/latestbook.

De Overwinning; het einde van het fossiele tijdperk. Jeremy Leggett. Maurits Groen Milieu en Communicatie, 2016. ISBN 9789078171249. 504 pagina's, prijs €24,95.

80 dagen grenswandelen

Langs de grenzen van Nederland wandelen levert intrigerende verhalen op. Van smokkelpraktijken voor het EU-tijdperk en gruwelijke grensbewaking in de Eerste Wereldoorlog, tot prachtige foto's van verlaten douanekantoren en deltawerken. Dolph Cantrijn volgde de Nederlandse grens in tachtig wandelingen in tachtig dagen. Zijn routes zijn terug te vinden – en te verbeteren! – op volgdolph.nl

Nederland rond in 80 dagen. Dolph Cantrijn. Gegarandeerd Onregelmatig, 2016. ISBN 9789078641490. 96 pagina's. Prijs €6,95.

FILM

Pijn en loutering op een Boliviaanse bergtop

Als jongetje keek Samuel verlangend uit naar de stralend witte berg-top vlakbij La Paz, waar zijn vader de skilift bediende. Later nam hij die taak vol toewijding over. Ook nu nog loopt Samuel bijna dagelijks vijftien kilometer naar zijn gammele, enigszins naar de afgrond over-hellende skihut, al wordt die nog slechts door een handjevol toeristen bezocht. Niet lang geleden werd hier het hele jaar door geskied, ver-telt hij wie het maar horen wil. Er klinkt weemoed in zijn stem – sinds 2009 blijft de sneeuw, en daarmee de clientèle, grotendeels weg. Kijkers van de poëtische, puur registrerende documentaire *Samuel in the Clouds* weten: dit komt allemaal door klimaatverandering. Maar wat moet deze eenvoudige man – ongeletterd, blijkt, als hij stemt met een duimafdruk in plaats van een handtekening – daarmee? Zelfs de wetenschappers die dit zo overweldigende probleem op ‘zijn’ bergtop onderzoeken, kunnen de grootte en urgentie ervan nauwe-lijks bevatten, geven ze onderling toe. Misschien durven ze het ook niet echt onder ogen te zien.

Als Samuel twee van hen op de man af vraagt of er een oplossing is, laat het antwoord weinig ruimte voor hoop: “Niet echt, we zullen ons aan klimaatverandering moeten aanpassen.” De Belgische regisseur Pieter van Eecke ziet zijn film als een allegorie voor de mensheid die zijn ogen sluit voor de realiteit. En inderdaad, ook al heeft Samuel de gletsjer langzaam zien verdwijnen en blijven de rituelen van zijn gemeenschap om de berggoden om sneeuw te vragen steeds vaker onbeantwoord, toch gelooft hij nog steeds dat de rampspoed omkeerbaar is.

Kijken naar de vastberaden ontkenning van deze sneeuwblinde man in dit bijna hemelse landschap doet pijn en is tegelijk louterend. Door zijn puurheid (zijn voetafdruk is minimaal) en door de schoonheid van de plek, maar absoluut ook omdat van oorzaken en mogelijke oplos-singen niet wordt gerept. De voortrazende, ingewikkelde wereld is ver weg, van vijfduizend meter hoogte kijkt Samuel erop neer. Het gaat even niet om schuld, om argumenten, om nauwelijks te bevatten of controleren feiten. Geen dramatische vertelstem die vertelt wat de kijker moet vinden, nee, die wordt uitgenodigd om gewoon te voelen en de realiteit echt tot zich door te laten dringen. Volgens een oude Boliviaanse legende zullen er andere tijden aan-breken als de geest van Samuels berg, “de met sneeuw bedekte grootvader”, het heilige Titicacameer niet meer met water kan voeden. Het lijkt erop dat die andere tijden nu inderdaad zijn aan-gebroken.

Wendy Koops

Samuel in the Clouds. Vanaf 4 augustus in de bioscopen.

BIOS

Opvolger Finding Nemo

Zoals er na 101 Dalmatiërs opeens overal zwart-wit gevlekte vier-poters in het straatbeeld verschenen, zo kochten na *Finding Nemo* veel mensen een clownvis. Nu het langverwachte *Finding Dory* uit-komt, maken veel wetenschappers zich zorgen over de blauwe zweempjesvis. Wat als iedereen straks zijn eigen Dory wil? De zweempjesvis wordt niet gekweekt, en zal dus moeten worden gevangen. Dat gold niet voor de clownvis, toch komt die sinds het uitkomen van *Finding Nemo* een stuk minder vaak in het wild voor omdat ook daarop werd gevestigd. Hopelijk komt de boodschap van de film over: dat vissen in de oceaan horen en we hun leefklimaat moeten beschermen.

Finding Dory. Vanaf 29 juni in de bioscopen.

BIOS

Giga bultrugwalvis

Nog maar 10 procent van de populatie bultrugwalvissen was er over toen de jacht op deze enorme zoogdieren in 1966 werd verboden. Op het 840 vierkante meter grote koepelscherm van het Omniversum is te zien dat het deze beesten inmiddels stukken beter vergaat. In de grootse, ook

voor kinderen geschikte produc-tie *Giant Whales* proberen makers en wetenschappers zich te verdiepen in het leven van de nog altijd kwetsbare bultrug-walvis.

Giant Whales. Vanaf 5 juli in het Omniversum in Den Haag.

ON-DEMAND

Essay over de aarde

De manier waarop de mens naar de natuur en de wilde dieren kijkt, als iets dat we moeten inperken, domesticeren en beheersen, wordt steeds vaker als problematisch gezien. Ook in *Terra*, een confrontere-rend, maar oogstrelend filmmessay van Yann Arthus Bertrand (*Human*) en Michael Pitiot, die eerder samen *Planet Ocean* maakten. *Terra* is een reis door de geschiedenis van levensvormen, een zoektocht naar het dier in de mens. Maar ook een overzicht van de negatieve impact die de mens heeft op de aarde. Met als doel dat de mens de wilde natuur, inclusief zijn bewoners, weer gaat respecteren en liefhebben.

Terra. Te zien op/via Netflix.

Lekker kleien

Je wilt je kinderen lekker een middagje laten boetseren. Maar die chemische, weeë geur van felgekleurde nepklei? Nee, dank je. Terug naar de bonk natuursklei dan. Te bewaren in een vochtige doek, in een afsluitbare emmer, in een koele kelder. Niet voor iedereen handig. Zelf maken? Op internet zijn verschillende recepten te vinden (google maar eens), met natuurlijke ingrediënten zoals bloem, zout, olie en citroensap. Daar kun je eventueel een kleurstof aan toevoegen en als je de zintuigen nog meer wilt prikkelen zelfs een geurstof. Wil je al dat gedoe eromheen niet, maar wel klei zonder toegevoegde troep? Dan is de klei van Weible vast iets voor je. Het is gemaakt van aardappelzetmeel, bijenwas en voedingskleurstoffen. Een set van vijf staven klei, samen 200 gram, kost €4,25 en is verkrijgbaar op www.greenjump.nl.

Voordelen De klei is gifvrij en je krijgt er geen droge, vieze of vette handen van. **Nadelen** Bijenwas is een dierlijk product. Bovendien is het niet zo makkelijk verkrijgbaar als ‘gewone’ klei.

Shiitake deuvels

Om Shiitake te kweken heb je een versgezaagd loofhoutstammetje nodig, bijvoorbeeld van een eik. Je boort er gaten in en slaat daar de deuvels met levend mycelium in. Dicht af met een beetje was. Na ongeveer anderhalf jaar op een vochtige plek uit de zon is je stammetje volledig gekoloniseerd en kun je oogsten. Twee tot drie keer per jaar, ongeveer vijf jaar lang. De deuvels zijn te bestellen op o.a. www.homegreen.nl en kosten €7,90 per 50 stuks.

Voordelen Je zet natuurlijk restmateriaal om tot voedsel, je eigen verse paddenstoelen. **Nadelen** Het kweken van de paddenstoelen vergt wat geduld en de oogst kan ook mislukken.

Re-bottle: petflesschoenen

Ze zijn lastig te vinden: duurzame schoenen die ook nog mooi zijn. Maar NAE Vegan maakt ze. Zoals sneakers van gerecyclede PET-flessen. De binnenkant is gemaakt van ademend en anti-allergeen eco-microvezel, wat CO₂-neutraal geproduceerd wordt en Oeko-Tex gecertificeerd is. De zool is van deels gerecycled rubber gemaakt. Ze zijn voor een schappelijke €89,- te verkrijgen in de **webshop www.en-enn.nl**. De schoenen van kurk die NAE maakt, zijn trouwens óók verschrikkelijk mooi.

Voordelen NAE staat voor No Animal Exploitation, de schoenen zijn dan ook geschikt voor vegetariërs en veganisten. Ze worden onder goede arbeidsomstandigheden gemaakt in Portugal en Italië. De Re-bottle sneakers zijn er voor dames en heren en zijn er ook in andere kleuren. **Nadelen** Een kast vol duurzame schoenen is ook weer niet duurzaam.

Goed voor je hersenen, goed voor de zee

Omega 3 vetzuren zijn belangrijk voor je lichaam. De zogenaamde essentiële vetzuren DHA en EPA spelen een belangrijke rol in, onder meer, de hersenfunctie en het gezichtsvermogen. Zelf maakt je lichaam geen Omega 3 aan. Eén keer per week vis eten, zegt het Voedingscentrum daarom. Van visolie supplementen bestaan nogal verschillende kwaliteiten, maar geen van allen zijn ze goed voor de toch al zo belabberde visstand. En wist je dat vissen de vetzuren óók niet zelf aan kunnen maken, maar ze uit microalgen halen? De organisatie Testa haalt Omega 3 rechtstreeks uit de bron, algen dus, en stopt de olie in capsules gemaakt van zeewierextract. Met elke verpakking visolie die vervangen wordt met Testa capsules, wordt het equivalent van 38 haringen gered. De supplementen kosten €22,95 per 60 capsules en zijn te bestellen op www.testa-omega3.com.

Voordelen Goed voor de visbestanden, geen dierenleed, veganistisch, geen verontreinigingen zoals in vis en niet de vieze nasmaak van visolie. **Nadelen** Algenolie Omega 3 is vaak duurder dan visolie Omega 3.

Energiebesparende verf

Moet je binnenkort met verf aan de slag? Overweeg dan om ThermoShield verf te gebruiken. Je kunt er je stookkosten mee verlagen, gemiddeld met tien procent. Hoe werkt dat dan? De watergedragen verf bestaat voor ongeveer de helft uit microscopisch kleine holle kogeltjes. Deze vacuüm gezogen keramische bolletjes zijn vermengd met een sterk bindmiddel. Wanneer je dit op je muren aanbrengt, droogt het op als een soort keramisch vlak. Dat weerkaatst de warmte-energie. Daardoor trekt de warmte niet door je muur naar buiten maar wordt gereflecteerd, terug de kamer in. Dat kan zomaar anderhalf tot twee graden schelen. En dat is niet het enige. De verf zorgt ook voor een gelijkmatige warmteverdeling. Met gewone latex kan het vlak onder het plafond wel tien graden warmer zijn dan net boven de vloer. Gebruik je ThermoShield, dan is dat verschil soms nog maar drie graden, aldus woordvoerder Ron Willemse. Het spul is vergelijkbaar met gewone latex, het ruikt hetzelfde en je brengt het op dezelfde manier aan op je muur. Je kunt het in iedere gewenste kleur laten mengen. Een emmer van vijf liter kost €99,83 en is te bestellen via www.thermoshield.nl.

Voordelen Naast het besparen van energie is de verf vochtregulerend, brandvertragend, geluiddempend en je voorkomt er schimmelvorming mee. Er zijn nog veel meer voordelen en ze zijn wetenschappelijk onderbouwd. De verf is bovendien Greenguard Gold gecertificeerd en voldoet aan strenge eisen op het gebied van milieu, duurzaamheid en gezondheid. **Nadelen** Het is wel even een investering.

Ook de trein kan zuiniger

De trein is het zuinigste vervoersmiddel in vergelijking met de auto of het vliegtuig. Tenminste, als de trein goed vol zit en niet te vaak stopt, want bij het vergelijken van vervoersmodi is het altijd opletten met veralgemeniseren.

Zo kan een stoptrein door het hoge gewicht heel veel energie verbruiken. UGent professor Alex Van den Bossche rekende uit dat een goed gevulde dieseltrein (alle zitplaatsen bezet) over een traject van 9 kilometer (Gent-Landskouter) 62 liter brandstof per passagier verbruikt, ver boven het brandstofverbruik van zelfs de meest luxueuze auto's.

Bij treinen die minder vaak stoppen, is het hoge gewicht geen handicap. De trein heeft de laagste rolweerstand en dat voordeel komt volop tot zijn recht bij weinig stopplaatsen. Van den Bossche rekende uit dat een voor 50 procent gevulde, directe elektrische trein tussen Gent en Brussel slechts 11 wattuur per passagier per kilometer verbruikt – evenveel als een elektrische fiets.

Je kan argumenteren dat lokale stoptreinen ervoor zorgen dat mensen ook gebruik maken van het spoor op lange afstand, wat wel zuiniger is dan de alternatieven. Niettemin zou het energieverbruik van stoptreinen flink omlaag kunnen als we lichtere voertuigen zouden gebruiken.

Net als de auto kan ook de trein worden aangepast aan een tijdperk van hernieuwbare energiebronnen door hem kleiner, lichter en trager te maken. Als we het gewicht van de locomotief en de wagons delen door het aantal passagiers, dan kom je in een goed gevulde trein aan minstens 700 kilogram per passagier. Dat is vergelijkbaar met het gewicht per passagier in een auto.

Studenten van de Zweedse Dalarna Universiteit bewijzen dat het ook met veel minder kan. Hun met een batterij aangedreven trein – de Eximus 1 – weegt ongeveer 100 kilogram en biedt ruimte aan vijf passagiers. Dat is slechts 25 kilogram per passagier. Het voertuig won de Delsbo Electric competitie, een eco-marathon voor spoorvoertuigen, met een verbruik van slechts 0,84 wattuur per passagier per kilometer – ruim 10 keer beter dan een elektrische fiets.

Een praktisch inzetbaar voertuig is de Eximus 1 niet. Er zijn geen vensters, de passagiers zitten heel dicht op elkaar, en de trein vervoert te weinig mensen, waardoor de spoorlijn inefficiënt wordt benut. Maar een langere en meer comfortabele versie die tientallen passagiers of zelfs honderden passagiers vervoert, is best voor te stellen.

Kris De Decker is oprichter van *Lowtech Magazine* en geeft ons elk nummer feit en fictie rond een hightech oplossing voor een duurzamere samenleving. www.lowtechmagazine.be

Lowtech

Campagnehamburger

De Nederlandse koeien, kippen en varkens hebben alwéér een toekomstcommissie. Waarvan je bij voorbaat treurig wordt. Ofwel het wordt een weinig- tot nietszeggend advies, waar dat clubje onder voorzitterschap van Ed Nijpels ‘rond de zomer’ mee komt op verzoek van landbouwstaatssecretaris Van Dam. Ofwel er komt een wel-wat-zeggend advies, waar niks mee gebeurt. Weten we van de toekomst-commissies die er afgelopen jaren aan vooraf gingen. Zo hadden we de commissies Wijffels, de commissie Veerman, de commissie Alders en de commissie Van Doorn, allemaal over de veehouderij. Van Wijffels’ commissie uit 2001 sprong ons hartje op, herinner ik me nog: het moest radicaal anders, de intensieve veehouderij afgeschaft, dus een veel kleinere veestapel: ‘pluimvee moet kunnen scharrelen, varkens kunnen wroeten en koeien horen in de wei thuis.’ Dat was nog eens een advies. Waar niks van is terechtgekomen.

Waarom niet? Macht: de invloed en belangen van het agro-industriële complex (traditionele boerenorganisaties, Wageningen Universiteit, verwerkende industrie, Rabobank, supermarkten) is te groot. Om die te breken is een langdurige campagne van tien tot twintig jaar nodig vanuit een brede maatschappelijke coalitie. Dus een schop onder de kont voor dieren-, milieu-, natuur-, consumenten- en kritische boerenclubs: stop met gepruts op jullie eilandjes en werk eendrachtig samen aan een dubbelstrategie:

A – een stevige confrontatie à la Wakker Dier, maar dan op alle (samenhangende) immorele aspecten van de intensieve veehouderij en dan niet na een paar jaar ophouden.

B – laat zien dat het anders kan én gebeurt en versterk die grondgebonden stroming. Ach, ach, wat heb je een mooie vakmannen en -vrouwen in den lande die de prachtigste producten van het land leveren. Lekker, met respect voor het beest, mens, natuur, landschap.

Michiel Bussink verbouwt eten, geeft workshops over eten en schrijft over eten. Onder andere in zijn boeken *Eten uit de buurt*, *Lekker Landschap*, *Ik eet dus ik ben* en *Smaakboek Achterhoeks fruit*. Vind hem op www.michieltbussink.nl

Hamburger de campagne

- 400 gram gehakt van rund of voor de helft van varken. Biologisch of van anderszins voormalig gelukkig rund of varken. Schaap kan ook.
- uitje of sjalot
- teen knoflook
- peper en zout
- gemalen komijn
- paar takjes peterselie
- 2 beschuiten
- 1 ei
- handvol geraspte pittige kaas
- scheutje olie

Snipper het uitje ragfijn. Pers de knoflook uit, verkruimel de beschuiten, hak de peterselie fijn en klop het ei eerst los. Meng met alle andere ingrediënten in een kom. Maak er vier ballen van en druk die plat met een vork. Grill de hamburgers per kant drie minuten in den grillpan, onder de ovengrill (bovenste stand met een lekbak eronder), op de barbecue of bak ze in de koekenpan. Serveer met gebakken uienringen, mosterd, geroosterd brood en een groene salade.

Peter Smith, 53, fotograaf/kunstenaar
Stopt plastic met Klean, #zwerfie, Plastic Madonna

Waarom Klean (Klagen Loent Echt Absoluut Niet)? “Door een uit de hand gelopen burenruzie kwam ik tot het inzicht dat klagen alleen maar energie kost. Je kunt er beter iets aan doen, zelfs als je denkt dat het geen zin heeft. Zelf klaagde ik over zwerfafval. Aanvankelijk schaamde ik me als ik ging rapen, je ziet het mensen nooit doen. Daarom besloot ik het zo opvallend en vrolijk mogelijk te doen. Dat inspireert heel veel mensen.”

Helpt dagelijks één stuk vuil oprapen echt? “Zwerfafval en plastic soep worden groten-deels veroorzaakt doordat mensen denken: wat maakt dat kleine beetje wat ik laat vallen uit. Ondertussen komt daardoor wereldwijd 20 duizend kilo plastic per minuut in de oceanen terecht. Dagelijks iets doen waarvan je denkt dat het geen verschil maakt is de grootste destructieve kracht die er bestaat. Deze kracht is heel gemakkelijk positief in te zetten: als een kwart van de Nederlanders iedere dag één ding oprappt, dan blijft ons land schoon.”

Waarom ligt jouw Plastic Madonna op het strand van Rio de Janeiro? “Tijdens de Olympische Spelen wil ik aandacht vragen voor plastic soep en plastic in onze voeding. Een twaalf meter lange Maria gemaakt van zwerfafval, dat is bijna heiligschennis. Controverse levert pers op.”

Beheerst zwerfafval je leven? “Inmiddels wel, maar op een positieve manier. Soms is het lastig dat het als esthetisch probleem wordt gezien, terwijl zwerfafval voor mij het belangrijkste thema binnen de duurzaamheid is. Het staat symbool voor het feit dat we de aarde gebruiken als prullenbak. Als je zwerfafval laat liggen, dan vind je dat dus goed. Tegelijk is het echt kicken om te zien dat zoveel mensen in beweging komen.”

“Niets is te klein om een verschil te maken”

Oproepen en Agenda

Avond over gas Team Energie van Milieudefensie organiseert een gas-informatieavond in Groningen. Samen met jou gaan we graag in gesprek over de oplossingen om de gaswinning te verlagen naar 12 miljard kuub.

Vrijdag 8 juli, 19.30 - 21.30, Buurtcentrum Poortershoe in Groningen.

Architectuur Biennale

In deze 7e editie van de IABR The Next Economy staat de toekomst van de stad centraal. Bezoekers worden actief betrokken bij vragen als: hoe kunnen we ruimtelijke vormgeving inzetten voor de economie van morgen? Hoe kan de stad van de toekomst duurzaam en sociaal inclusief zijn en tegelijk het platform blijven voor de productie van ons welzijn? T/m 10 juli. Pakhuis Fenixloods II, Veerlaan 21. Info: iabrn.nl.

Meet en Greet Strobouw Nederland

Strobouw Nederland organiseert 3x per jaar een *meet en greet*, dit is een informeel samenzijn. Hier kunnen leden en

geïnteresseerden kennis maken met de vereniging en haar leden. Alles staat in het teken van duurzaam wonen en leven. za 25 jun, 16.00 - 19.30 Pastoor Ohlaan 39, Vleuten. Prijs €7.50, voor leden gratis. Info: strobouw.nl.

Eigentijds Festival

Een hele week loskomen van de bestaande patronen, tot jezelf komen en investeren in een leefbare toekomst. In een ontspannen festivalsfeer met heel veel workshops, dans, muziek en theater. Thema's: persoonlijke ontwikkeling, duurzaamheid en mystiek. Centre Ecolonie. Tijdig aanmelden via website. 25 jun t/m za 2 jul, Centre Ecolonieza, Hennezel, Frankrijk. Info: eigentijds-festival.nl.

Fietstocht

De 26e editie van de milieufietstocht Tour de Natur gaat van Groningen via Noordwest-Duitsland, over Oldenburg en Cuxhaven naar Kiel. De tocht verbindt ontspannen fietsen met politieke betrokkenheid en laat zien hoe het fietsverkeer

als klimaatvriendelijke vorm van mobiliteit bevordert kan worden. Andere thema's: kernenergie, gaswinning en de uitdieping van de Elbe. Dagetappes variëren tussen 30 en 50 km. za 23 jul t/m za 6 aug, Van Groningen naar Kiel, Duitsland. Info: tourdenatur.net.

Vuur en Soep bij Omslag

Elke eerste vrijdag van de maand, wordt bij Omslag om 17:00 in de tuin een vuur aangemaakt, met daarboven een grote pan. Wie komt neemt iets (bio-vega) mee voor in of bij de soep. Met kruiden-thee, verhalen en muziek die de aanwezigen graag met elkaar willen delen. vr 5 aug, 17:00-20:00, Omslag Werkplaats voor Duurzame Ontwikkeling, Hoogstraat 301a, Eindhoven. Prijs: vrijwillige bijdrage. Info: 040-2910295, omslag@omslag.nl, omslag.nl.

Zomerweek Antropoceen

AardeWerk organiseert de zomerweek 'Tijdperk van de mens' over leven in het antropoceen. Anneleen Kenis en

Matthias Lievens, auteurs van De Mythe van de Groene Economie zorgen voor het inhoudelijke luik, daarnaast is er natuurlijk ook de nodige ontspanning en vakantie. Kinderen zijn zeer welkom. wo 10 aug t/m di 16 aug, La Bavière, Rue de la Semois 20. Chassepierre in de Ardennen. Prijs: €450 volwassenen, €300 studenten, €50-175 kinderen. Info: 0485-965644, info@aardewerk.be, aardewerk.be.

Klimaatkamp

Kamperen, groene workshops, 'degrowth'-zomerschool voor jongeren, en misschien wel actie tegen bruinkool. vr 19 aug t/m ma 29 aug, Noordrijn-Westfalen (Du) Duitsland. Info: klimacamp-im-rheinland.de en www.degrowth.de.

Colofon

Down to Earth
Nummer 35, juli 2016

Down to Earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie. Het wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt van Milieudefensie weer.

Contact
Postbus 19199,
1000GD Amsterdam,
020 626 26 20
redactie@downtoearthmagazine.nl
www.downtoearthmagazine.nl

Redactie
Annemarie Opmeer (hoofd), Carolien Ceton (redacteur), Manuel Beterams

Redactieraad
Marlijn Dingshof, Karen van den Einde, John Verhoeven

Art-direction en vormgeving
8-13 Grafisch Ontwerpers, Marjan Peters.
www.8-13.nl

Druk
Senefelder Misset.
Gedrukt op 100% kringlooppapier.

Abonnement
Minimaal €35,- per jaar voor zes nummers. Je bent dan ook lid van Milieudefensie. Opzeggen kan telefonisch bij de Servicelijn van Milieudefensie (020 626 26 20, ma t/m do van 09.30 -16.30 uur)

Advertenties
YUNO,
Henriëtte Tomassen,
06 508 44 808
info@yuno.nu,
www.yuno.nu

ISSN: 2211-0712

Service | Varia

Slobbe

Een ekster

Soms gebeurt er iets; iets dat belangrijk is en waar je over wil vertellen zonder dat je weet waarom het zo belangrijk is. Ik heb dat met de ekster in de tuin.

Geen wereldnieuws, dat geef ik toe; de vogel is niet zeldzaam en wordt, bij mijn weten, niet bedreigd. Wat hij deed is wellicht onbenullig. De meeste mensen zouden het waarschijnlijk niet eens zien. Dus waarom hecht ik zo aan het predicaat 'belangrijk'? Belangrijker dan, zeg maar, de hoogte van de AEX, de toekomst van de winkelpanden van voormalig V&D, de presidentsverkiezingen in Amerika en de planning van vakanties.

De ekster vliegt wel vaker in de tuin. In het najaar is hij met eikels en hazelnoten in de weer. In het voorjaar zie je hem met lange takken in zijn bek. Vandaag had hij een boterham gevonden. Een hele snee witbrood. Zonder beleg. Ik heb geen idee waar hij die vandaan had, waarschijnlijk ergens uit een vuilnisbak. Hij vloog ermee de tuin in, over de heg, tot op het gras pal voor ons keukenraam. Daar bleef hij een tijdje zitten. Stoer en parmantig, met gestrekte, lange staart en de kop omhoog, zodat het brood, dat onhandig aan zijn snavel hing, de grond niet raakte. Na een korte aarzeling hipte hij naar de rij struiken aan de grasrand. Bij de struiken aangekomen, keek hij even om zich heen, om vervolgens met een snelle beweging de boterham in de bosjes te verstoppen. Hup, de kop erin, loslaten, terugtrekken, en meteen een snelle sprint opzij. Daar bleef hij staan. Onschuldig. Alsof er niets gebeurd was.

Het was mooi om te zien. Een goochelaar met een verdwyntruc. Een eenakter in zwart en wit, gratis en voor niets in eigen tuin. Maar ... het was nog niet voorbij.

In de verte zat een merel. En die had alles in de smiezen. De ekster zag dat hij betrapt was, en ging over op plan B. Hij sjokte doelloos door de tuin, minutenlang, met schijnbaar eindeloos geduld.

Tot de merel wegvloog. De ekster sprintte meteen terug naar zijn verstopte boterham, pakte die weer in zijn snavel en verstopte hem snel in een ander bosje, drie, vier meter verderop.

Daarna liep hij als vanouds, kalm en statig door het gras. Onschuldig, alsof er niets gebeurd was, streek hij zijn veren glad. Alsof er helemaal geen boterham bestond. Ik zag het gebeuren. Ademloos.

Thomas van Slobbe is directeur van Stichting wAarde en thriller-auteur. Elk nummer deelt hij met ons een lichtvoetig verhaal over duurzaamheid.

Illustratie: Renée Gubbels

ADVERTENTIE

Doorgeven door na te laten

FOTO: AMAURY MILLER/HH

Geef uw idealen door en steun Milieudefensie via uw testament. Dan kunnen wij, ook als u er niet meer bent, blijven opkomen voor een betere wereld.

Wilt u meer weten of onze brochure ontvangen?

Neem dan contact op met Esther Martens: esther.martens@milieudefensie.nl of 020 5507 424.

milieudefensie
anders kijken, anders kiezen

Slapende ijsreus

Wetenschapper Ian Bartholomew probeert met een flesje rode kleurstof de snelheid van het smelten van de groenlandse Russell gletsjer te meten. Om uit te vinden wat het smeltwater voor invloed heeft op de snelheid van de gletsjer zelf, boorden de onderzoekers ook reflecterende paaltjes in het ijs, vier meter diep. Binnen een maand waren alle paaltjes omgevallen door het smelten van het ijs. De Russell gletsjer is echter niet de grootste bron van zorg op dit moment. Een deel van de Antarctische ijskap is ook een gletsjer. Onzichtbaar onder het sneeuwpak ligt de Totten gletsjer, die voor het eerst is onderzocht. Tot voor kort werd aangenomen dat de Antarctische gletsjers nog weinig zouden merken van klimaatverandering omdat het warme zeewater daar niet komt. Helaas, ook de Totten gletsjer blijkt van onderaf te smelten door invloed van warmer zeewater. Wetenschappers zien deze gletsjer als een *tipping point*. Als de gletsjer instort, betekent dat een extra zeespiegelstijging van zes meter.

Tekst: Annemarie Opmeer. Beeld: Ashley Cooper / robertharding.com

SUBSIDIEGARANTIE TONZON VLOERISOLATIE

**PROFITEER
NU HET NOG
KAN
VÓÓR 1 JULI!**

Ton Willemsen
Uitvinder en directeur
TONZON

Gegarandeerde subsidie

Provincie Friesland, regio IJmond en een aantal losse gemeentes in diverse provincies hebben nu nog geld in hun subsidiepot, maar de potjes raken leeg. Vraag nu een offerte aan en TONZON zoekt voor je uit of je in aanmerking komt, nu tijdelijk met subsidiegarantie! Bij geen subsidie van de overheid krijg je subsidie van TONZON, lees meer op www.tonzon.nl/subsidie.

De warmste vloerisolatie

De TONZON Vloerisolatie methode is gebaseerd op het principe van de thermosfles en bestaat uit volledig opvouwbare Thermoskussens. De benodigde lucht wordt pas bij de klant thuis toegevoegd waardoor de overlast voor jou en voor het milieu tot een minimum beperkt blijft. Het systeem werkt beter dan andere isolatiematerialen: de vloer wordt sneller warm, bereikt een hogere temperatuur en koelt veel langzamer af.

tonzon.nl

TONZON Vloerisolatie • sinds 1980 de oplossing

